

ולקחת

לתת

בנדיבות

התנדבות בקרב ילדים ובני נוער ועבורם

במסגרות חוץ-ביתיות (פניסייה/אומנה) ובקהילה

תוכן עניינים

דבר העורכת

עמוק בתפיסה היהודית נטועים מושגים, כגון: מעשי חסד, צדקה, גמילות חסדים, ערבות ועזרה הדדית, עזרה לעניים, גידול יתומים, הכנסת אורחים, פיקוח נפש ועוד. הקריאה להתנדבות ולמעשי חסד, הנחשבים למצוות נעלות, חוזרת שוב ושוב על ידי נביאים, פוסקים ומנהיגים. במקורות היהודיים ניתן למצוא לנושא פרשנויות והרחבות רבות, לדוגמה: גמילות חסדים המתייחסת לזה התורם "בממונו, בגופו, בפיו ובעצה", שאלות הדנות ביחסי הגומלין בין הנותן והמקבל או דיונים מרחיבים בסוגיה, האם ביצוע מצווה, שהיא חובה על פי עקרונות הדת, היא בבחינת פעילות התנדבותית, הבאה מרצונו החופשי של האדם.

התפיסה החברתית, הרואה בהתנדבות ערך עליון ואשר מעוגנת במסורת היהודית, באה לידי ביטוי, ולו על קצה המזלג, בגיליון עשיר ומגוון זה; ועם זאת, אין מעשה ההתנדבות מובן מאליו, והתרגשות אוחזת בי בקראי על העשייה המופלאה של אלו החולקים מעצמם עם האחר.

”צו החיים תן וקח.”

כך נברא העולם;

שכל אדם יהיה משפיע

ומקבל, ומי משאי

בו שניהם כאחד –

הריהו כאילן סרק”

רבי יצחק מזידיטשוב

כשמדברים על התנדבות, נשאלת לא פעם השאלה, מי יוצא נשכר ממנה? מי מועצם יותר – מקבל העזרה או זה המעניקה? על ההדדיות ומרקם היחסים תוכלו לקרוא לדוגמה במסמך המרגש של מתנדב בעלם, סטודנט למשפטים שהחליט לממש צורך שקיין בו זמן רב – למלא את החסר בחייו בפעילות למען מטרה טובה, כנה ומאתגרת. הוא מתאר בפנינו ברגישות, בפתיחות ובכנות את החוויה האישית והמשמעותית שעבר בהיותו מתנדב-חונך – על עצמתה, מורכבותה והשינוי שחוללה בחייו. כמו כן הוא מספר על החששות, הלבטים והתסכול מאי-הצלחה ליצור בפגישות הראשונות "כימיה" עם חניכו, כמו גם על נקודת המפנה שהובילה ליחסי אמון וקרבה שאפשרו פריצת דרך בקשר ביניהם.

1.....	דבר העורכת.
	נוער בסיכון מתנדב
2.....	התנדבות בני נוער במצבי סיכון
5.....	לתת ולקחת בנדיבות
7.....	שגירים של התנדבות
9.....	התנדבות נוער ככלי טיפולי
	מפיהם של מתנדבים
11.....	השנה שלי בעלם
13.....	זווית אישית בניידות עלם
	מתנדבים עבור אוכלוסיות בסיכון
18.....	סבא וסבתא ב"הודיות"
19.....	"מעניקים סיכוי" לילדי פנימיות
20.....	מעגל נשים בפנימיות ד.נ.ש
	חיזוק הקשר בין דיירי פנימייה
22.....	לבין משפחותיהם באמצעות מתנדבים
23.....	זרעים של התנדבות
	מתנדבים עבור ילדים ובני נוער
24.....	בסכנת נשירה
	דעה אישית
25.....	שלושה מיתוסים על התנדבות
26.....	התנדבות כמייצרת שייכות
	מידע מיד"א
27.....	
28.....	טור אחרון

הקדמה

תכנית עמ"ן (עיר מתנדבת נוער) מקדמת מאז הקמתה את תחום התנדבות הנוער ברמה המקומית והלאומית. לאורך שנות פעילותה, הצליחו רכזי עמ"ן הפועלים ברשויות להגדיל ולהרחיב הן את מספר בני הנוער המתנדבים והן את מספר מקומות התנדבות המוצעים להם.

אחד האתגרים המשמעותיים ביותר שעמדו בפני רכזי עמ"ן בשנים האחרונות, היה האתגר לתרום לפעולת התנדבות בני נוער מאוכלוסיות שלא נהגו להתנדב: בני נוער בעלי צרכים מיוחדים, עולים חדשים ובני נוער בסיכון.

בשנת 2008, בשיתוף עם עמותת עלם והשירות לנערה במשרד הרווחה, פיתחה תכנית עמ"ן מיזם ארצי, שמטרתו הייתה לקדם התנדבות של בני נוער במצבי סיכון. המיזם פועל כיום ביישובים שונים ברחבי הארץ, במסגרות שונות ובהצלחה רבה. על הניסיון שנצבר ומודל הפעולה שפותח, נפרט במאמר זה.

מהי חשיבותה של התנדבות בני נוער במצבי סיכון?

התנדבות מאפשרת העצמה של בני נוער (פישר, 1999). אילוביץ, שחקרה אוכלוסיית מתבגרים משכונת מצוקה, ציינה את התרומות הרבות שמשגי נער במעורבותו ובהתנדבותו בקהילה בגיל זה; ביניהן נמצאות: התפתחות קוגניטיבית ואישית, פיתוח ביטחון עצמי, תחושת קוהרנטיות גבוהה, קבלת אחריות, חשיפה למידע, פיתוח מיומנויות לפתרון בעיות ויכולת התמודדות (סטויצקי ופנסו, 2000). מעורבות בפעילות למען האחר גורמת גם לדימוי עצמי גבוה ולתחושת עצמאות ושליטה (גרניאק, דבורה ושמעוני, 2004).

נתונים מחקרניים אלה ואחרים מחזקים את הפוטנציאל הטמון בהתנדבות ככלי משמעותי לשילוב חברתי והעצמה אישית של בני נוער במצבי סיכון. בשילוב בני נוער בסיכון ניתן למעשה להשיג מענה למספר מסרות – אישיות לצד קבוצתיות, חינוכיות לצד טיפוליות. המטרות הן:

א **פיתוח כישורי חיים** – דרך ההתנדבות מפתחים בני הנוער כישורים אשר ילוו אותם ויסייעו להם לאורך כל החיים.

א **תרגול התנהלות בקבוצה** – ההשתייכות לקבוצה, אשר מלווה על ידי דמות בוגרת וחיובית, מלמדת את בני הנוער מגוון של יכולות להתנהלות חברתית מקדמת.

← האם למסד את ההתנדבות? האם נדרשים כללים מנחים באשר להיקף ההתנדבות, לעצמתה, לתדירותה, לעומקה ולהתאמה בין המתנדבים לאלו הזוכים ליהנות מהתנדבותם? ומה בנוגע לשחיקה של המתנדבים? איך ניתן לשמר ולהרחיב את הערך המוסף שהם מעניקים לאותם ילדים ובני נוער, במקום שבו ידיהם של אנשי המקצוע כבולות?

כפי שתראו, התשובות לכך אינן חד־משמעיות והן מובאות הן במאמרים תאורטיים הפורשים בפנינו מודלים של התנדבות והן בסיפורים מהשטח. בין המאמרים התאורטיים נמצאים המאמר הפותח, המציג מודל של התנדבות בני נוער במצבי סיכון שפותח על ידי עמ"ן (עיר מתנדבת נוער), עלם והשירות לנערה במשרד הרווחה. מאמר נוסף מתייחס להיבט הטיפולי של התנדבות נוער בסיכון. הצד המעשי מועלה בתיאור מרגש של מעגל נשים המעניק חוויית אימהות לילדי פנימיות, מעגל הבנוי ותפור לפי צורכיהם הרגשיים של שני הצדדים. צד זה מתבטא גם במיזם חדשני ומקורי של שני זוגות קיבוצניקים בני ישישים פלוס, אשר עם פרישתם לגמלאות, עזבו את ביתם ויצאו לשנת שירות (שהתארכה לשנתיים) בכפר נוער, כדי לשמש "סבא וסבתא" של החניכים ולהעניק להם את חוויית המשפחה החסרה להם; זאת במיזם הנכון וברגישות, שנבעו מתוך ניסיון חייהם העשיר, הערכים עמם הגיעו, אישיותם וה"מטרייה" התומכת והמאפשרת של צוות הפנימייה.

ייחודו של גיליון זה הוא בהציג את נושא ההתנדבות מנקודות מבט שונות – אישיות ומקצועיות – של המתנדבים, של בני נוער בסיכון המתנדבים בעצמם, של אנשי מקצוע המפעילים תכניות התנדבות ושל אלו הנועזים במתנדבים עבור האוכלוסייה שבה הם מטפלים, כמו ילדים, בני נוער ובוגרים בעלי צרכים מיוחדים.

עוד בגיליון על ההיבט הטיפולי-ערכי-חינוכי של התנדבות בני נוער במצוקה, אשר חלק מן המתנדבים אימצו אותה כאורח חיים. המאמרים בנושא זה מתארים תכניות מוצלחות, שיכולות להוות דוגמה לפעילות דומה בקרב אנשי המקצוע; כמו כן תמצאו בו סקירה רחבה ועדכנית של התנדבות בני נוער בישראל ובעולם – היקפים, פרשנויות ומשמעויות.

את הגיליון חותמים שני מאמרים – האחד מהם מביא דעות אישיות על מיתוסים הקשורים בהתנדבות, והשני מציג נקודת מבט המנתחת את ההתנדבות כמנגנון שעשוי לסייע ליצירת שייכות והזדהות בקרב ילדים ובני נוער מתנדבים.

ברצוני להודות לכותבים, שחלקו עמנו את ניסיונם המקצועי והאישי, ולחברי המערכת, אשר עודדו חלק מהם לכתוב ולשתף אותנו בהתנסותם, חוויותיהם והלמידה שלהם בנושא חשוב ומרתק זה – והכול בהתנדבות.

זוהי הזדמנות להוקיר תודה והערכה גם למי שעושות מלאכתן מאחורי הקלעים זה מספר שנים, אך הן מהוות חלק בלתי נפרד מן הביטאון ותורמות תרומה משמעותית להשבחתו – לאורלי צור, עורכת הלשון, על עבודתה המקצועית והמדויקת, וליליה וירמן, הגרפיקאית, המפיקה גיליונות מרהיבי עין בכישרון ויצירתיות.

ולכם, הקוראים, אני מאחלת קריאה מהנה, מעשירה ומלמדת.

מרים גילת, עורכת ראשית

ע י ב ו ד :

רונית בר, מנהלת תכניות התנדבות,

האגף להתנדבות ופילנתרופיה, ג'וינט ישראל

ליאורה ארנון, מנהלת פיתוח ידע, תכנית עמ"ן,

ג'וינט ישראל

התנדבות בני נוער במצבי סיכון

המאמר מבוסס על מודל שנכתב על ידי **מיכל כרמיאלי**, רכזת תחום נוער מתנדב בעמ"ן ועלם

מודל הפעולה המוצג מתבסס על הפעלת **בני הנוער המתנדבים במסגרת קבוצתית**: ישנה חשיבות מכרעת ל"סטיוג" הקבוצתי, שכן הקבוצה אינה אמורה להיות רק קבוצת משימה, אלא קבוצה בעלת מרכיבים תהליכיים וחברתיים. באמצעות המפגשים הקבוצתיים, בני הנוער מפתחים את תחושת השייכות לערכים, למטרה, למושאי ההתנדבות ולקבוצה.

את הקבוצה ילווה רכז בוגר. חשוב שהרכז יגיע מעולם הטיפול או החינוך, על מנת שידע להבחין בתהליכים ולקדםם. תפקיד הרכז כולל את זיהוי הצרכים, הכוחות והקשיים של בני הנוער והשפעותיהם על תהליכי ההתנדבות והצמיחה האישית. על מלווה הקבוצה לעבור הכשרה, הן בנושא גיל ההתבגרות ועבודה עם בני נוער, בדגש על נוער בסיכון, והן בנושא ניהול התנדבות בכלל.

להלן פירוט השלבים שיש לבצע לצורך יישום תכנית התנדבות של בני נוער במצבי סיכון:

א. הכנת הארגון לקליטת בני נוער בסיכון מתנדבים: תהליך ההכנה לקליטת נוער במצבי סיכון כולל מספר שלבים חשובים, שיש להקפיד ולבצע בטרם בני הנוער מגויסים לארגון:

א. גיבוש חזון ארגוני לעבודה עם נוער בסיכון: חשוב שלארגון ואנשיו יהיה ברור, מהי הסיבה ומהי המטרה שבגינה הם עומדים לשלב בני נוער מתנדבים במצבי סיכון.

א. היערכות הצוות השכיר או המתנדב הקיים: על היערכות לכלול: ביורר עמדות, חלוקת אחריות בתוך הצוות, איתור צרכים ועוד. חשוב שהצוות יהיה שותף לבניית מודל העבודה ויעבור הכשרה לעבודה עם נוער בסיכון.

א. איתור צרכים והגדרת תפקידים אפשריים שבני הנוער יוכלו למלא: כיוון שההתנדבות אמורה להעצים את בני הנוער ולפתח אצלם את תחושת המסוגלות והדימוי העצמי, על התפקידים הנבחרים להיות כאלו שיסייעו לפיתוח תחושה זו, ולא יעצימו את תחושות התסכול והחולשה המאפיינות בדרך כלל את בני הנוער האלו. יש לוודא כי התפקידים המוגדרים לבני הנוער יהיה משמעותיים – יספקו מענה אמיתי לצורך של הארגון מחד גיסא, ומאידך גיסא, יהיו אטרקטיביים ומעניינים ויספקו לבני הנוער שימלאו אותם הזדמנות ללמידה ולהצלחה.

א. הקניית ערכים – ההתנדבות חושפת את בני הנוער למגוון ערכים אשר לעתים קרובות אינם חשופים אליהם בסביבתם הטבעית.

א. פיתוח זהות אישית – ההתנדבות מספקת לבני הנוער מרחב שבו הם יכולים לבחון ולהביא לידי ביטוי את ערכיהם, נטיותיהם וכישוריהם האישיים והחברתיים.

התנדבות של בני נוער במצבי סיכון – מהו האתגר?

הניסיון בשטח מלמד, כי על אף היתרונות הבולטים של התנדבות בני נוער במצבי סיכון, קיימים מעט מיזמים המשלבים אותם בפעילות התנדבותית. במקביל, ארגונים רבים מדווחים, כי גם אם יש בהם רצון לשלב בני נוער במצבי סיכון בפעילות, קיים קושי להניע אותם לצאת ולהתנדב. כמו כן נוצר הרושם כי אין זה קל להמיר את התפיסה שהאוכלוסייה שעד כה הצטיירה כצרכנית שירות, יכולה להיות אוכלוסייה מעניקת שירות.

בסקר על התנדבות בני נוער שנערך בשנת 2005 בארצות הברית, נמצא כי בני נוער במצבי סיכון מתנדבים משמעותית פחות מבני נוער אחרים. כמו כן נמצא שבני נוער בסיכון הפגינו עמדות שליליות יותר בנוגע ליכולתם לעשות שינוי קהילתי-חברתי והיו פסימים יחסית לבני נוער אחרים לגבי העתיד שלהם ויכולתם להשפיע עליו (Spring, Dietz & Grimm, 2007).

תכנית עמ"ן, יחד עם שותפיה, פיתחה מודל לשילוב בני נוער בסיכון בפעילות התנדבותית, על מנת לייצר שינוי בתפיסה הרווחת, כי בני נוער בסיכון הם צרכני שירות, והכרה במסוגלותם ובכוחותיהם להעניק שירות.

התנדבות של בני נוער בסיכון – מודל פעולה ייחודי

בפיתוח מודל העבודה, בחנו תכניות רבות להתנדבות נוער במצבי סיכון המתבצעות בישראל ובעולם. בכל התכניות ניתן למצוא קו משותף משמעותי: העקרונות הנכונים לעבודה עם נוער מתנדב נכונים גם לעבודה עם נוער מתנדב במצבי סיכון. על בסיס עקרונות אלה, יש להוסיף **דגשים ייחודיים לעבודה עם נוער בסיכון**, בעיקר אלה המתייחסים אל הנער המתנדב **כאל לקוח ומוטב ולא רק כאל נותן שירות**. התייחסות זו מצריכה היערכות ארגונית והתאמות במגוון תחומי ניהול המתנדבים בארגון, כפי שיפורט בהמשך המודל.

1. המודל המוצג כאן הוא תקציר של מודל הפעלה מלא לעבודה עם בני נוער בסיכון, שיפורסם באוגדן ההתנדבות של עמ"ן.

ב. גיוס המתנדבים: בשלב הגיוס, יש לשים לב הן למספר המגויסים והן למקורות הגיוס:

א מספר המגויסים חייב להיות מותאם ליכולת הנחיית הקבוצה: ההתייחסות האישית לנער, הן בשיחות אישיות והן בבניית תפקיד, היא מכרעת מבחינת התמדתו במסגרת ההתנדבות והיכולת להפיק את המרב מהתהליך. על כן יש לקבוע את כמות המתנדבים המגויסים בהתאם ליכולת להעניק להם ליווי יחסי אישי.

א גיוס המתנדבים יכול להתבסס על פנייה לגופים שותפים המפעילים תכניות שונות למען נוער במצבי סיכון (כגון קידום נוער, מתנ"סים).

א יש לוודא כי בתהליך הגיוס מובהרות לבני הנוער התועלות שבהתנדבות וההשלכות שעשויות להיות לה על חייהם, על מנת לרתום אותם לעשייה.

א יש לשלב בתהליך הגיוס גם תהליך מיון, שבו נעשה תיאום ציפיות בין המתנדב לבין הארגון.

ג. הקמת קבוצה: בהתאם לתהליכים מקצועיים של בניית קבוצה, המפגשים הראשונים עוסקים בגיבוש, תיאום ציפיות ובניית חוזה. יש להדגיש את תהליך בניית הנורמות הקבוצתיות והגבולות בבירור ובכנות, ולהקפיד על אכיפה כבר מההתחלה, כדי למנוע בדיקת גבולות חוזרת ונשנית לאורך זמן.

ד. התאמה בין המתנדבים שגויסו לבין התפקיד: יש לבחון מהם התפקידים המתאימים ביותר עבור הקבוצה שגויסה, בהתאם לתפקידים השונים שהוגדרו. יש לבחון כבר בתחילה, עד כמה גדולה ההסתברות שהקבוצה תעבור חוויה של הצלחה, חוויה שתהיה משמעותית עבורה. אם קיים ספק בכך שתעמוד ביעדים ועלולה להיווצר תחושת החמצה, מומלץ לחשוב על תפקידים אחרים ומיזם התנדבותי אחר.

ה. הכשרה: יש לקחת בחשבון שכאשר מדובר בבני נוער בסיכון, ההכשרה לרוב תהיה ארוכה יותר, היות ונדרשת עבודת שינוי עמדות ויצירת תחושות ביטחון ומסוגלות. על ההכשרה לעסוק בשני נושאים מרכזיים:

א הכשרה בנושא התנדבות: כיוון שערך ההתנדבות נתפס לעתים קרובות אצל בני נוער כ"פריירות", יש לנסות לשנות גישה זו מהשורש וחשוב לקיים תהליך עיבוד של עמדות, סטראוטיפים וחששות בקרב הנוער.

א הכשרה מקצועית שתעניק לבני הנוער את הכלים להתנדבות בתחום המסוים: על ההכשרה לכלול התייחסות אל מושא ההתנדבות והיכרות עם אוכלוסיית היעד להתנדבות ועם מקום ההתנדבות.

חשוב שההכשרה תועבר תוך כדי הפעלה ושיתוף יותר מאשר באופן תאורטי, כדי לשמור על עניין. כמו כן, מעורבות בני הנוער, המתבטאת בכך שהם שותפים במידה רבה לתהליכי קבלת החלטות, הן בנוגע לנושא ההכשרה והן בנוגע להתנדבות עצמה, תגביר את המוטיבציה לפעול ולהתמיד.

ו. יציאה להתנדבות: היציאה להתנדבות טומנת בחובה חששות רבים ומעלה שאלות על הכוחות, המוכנות והיכולת האישית של כל אחד מן המתנדבים. ערב היציאה להתנדבות יש להכין את הנערים להתמודדות עם חששותיהם, ורצוי ואף מומלץ, לבצע עם בני הנוער תיאום ציפיות נוסף, הפעם ביחס להתנדבות עצמה (בעוד תיאום הציפיות הקודם התייחס אל המרחב הקבוצתי). כמו כן, מומלץ לערוך משחקי תפקידים, שבהם יתמודדו בני הנוער עם הקשיים שהם עלולים לפגוש בדרכם.

ז. ליווי הקבוצה: ניסיונו לאורך השנים מעלה, כי ליווי בני הנוער במצבי סיכון בתהליך ההתנדבות הוא מהותי ואף מכריע להתמדה

בהתנדבות. על מלווה הקבוצה להיות נוכח תרתי משמע בחיי הקבוצה לאורך כל זמן הפעילות ושלביה. הוא הכתובת הבוגרת והמשמעותית של בני הנוער לבעיות ולחיצוקים. כמו כן, המלווה אחראי על השיחות האישיות עם הנערים ועל המשוברים האישיים. לאחר כל פעילות, המלווה יאסוף את בני הנוער לשיחה קבוצתית. זהו מקום לאורור והעלאת חוויות אישיות ומשותפות; אך מעבר לכך, זהו המקום למלווה לשקף לנערים את אשר עברו ולחזקם.

ח. משוב: שיחת המשוב היא מפגש אישי ידוע ומוגדר מראש, הן לנער והן למלווה, והוא מעוגן בתכנית העבודה. המלווה יעלה בפני הנער את המקום שבו הנער התחיל את התהליך ואת המקום אשר הוא נמצא בו כעת, וכך יעזור לו לבחון את התקדמותו, תוך התייחסות לקשיים ולהצלחות אשר היו במהלך הדרך. בעקבות המשוב, הם יבנו ביחד יעדים אישיים משותפים אשר יסייעו לנער להתמודד עם קשייו. את שיחת המשוב מומלץ לבצע פעמיים בשנה, באמצעה ובסופה, אך ניתן לשנות את התדירות לפי הצורך.

ט. תגמול: אף שברור שבני הנוער יוצאים נשכרים מההתנדבות בכל תחום בחייהם, יש להם צורך גם בתגמול מוחשי. התגמול אינו אירוע חד-פעמי, אלא מלווה את התהליך כולו. על התגמולים להיות מותאמים לצורכי המתנדבים ולהיות מגוונים: **תגמולים הקשורים להוקרה והכרה** – כבוד, הערכה, פרסום הפעילות באמצעי התקשורת, תעודות המעידות ומסמלות הצלחה; **תגמולים הקשורים ביחס אישי חיובי ובתחושת הצלחה בתפקיד** – שיחות אישיות, משוב, תשומת לב אישית וחיובית; **תגמולים הקשורים בהפגה והנאה**, כגון ימי כיף, המחזקים את תחושת ההערכה וגם מחזקים את הקבוצה החברתית.

י. סיום, סיכום ופרידה: שלב זה הוא חשוב וצריך לקיימו, גם אם מדובר בקבוצה שממשיכה בשנה הבאה. לכל קבוצה צריכים להיות התחלה וסיום. המטרה של הסיכום היא לשקף לקבוצה את התהליך שעברה כקבוצה על רצף הזמן, להיפרד מנערים שעוזבים, ולתת לבני הנוער הזדמנות להגיד לקבוצה את אשר על לבם, כמו גם לומר, מה הקבוצה תרמה להם. את הסיכום ניתן לחגוג באירוע מיוחד – ארוחה או טיול, ערב הוקרה או הפקת מיזם גדול (הכוונה היא לאירוע אשר יפריד בין שגרת הקבוצה שליוותה אותם לאורך השנה, לבין תחושת הסיכום הקרב ובא).

מקורות

גרינאק, מ', דבורה, ר' ושמעוני, א' (2004). שילוב בין פעילים מקרב נוער בסיכון לבין מדריכי של"ח צעירים (מש"צים) לקראת פעילות קהילתית ובמהלכה. **מניתוק לשילוב, 12**. זמין באתר cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Noar/TechumeiHaminhal/KidumNoar/MenitukLeshiluv/Choveret12.htm

סטויצקי ר' ופנסו ע' (2002). התנדבות מתבגרים – המשאב הלא מנוצל. **משאבי-אנוש, יולי**. זמין באתר ivolunteer.org.il/Index.asp?Artic leID=237&CategoryID=680&Page=1

פישר, א' (1999). **הקשר בין תחושת העצמה לבין התנדבות ומעורבות בקהילה בקרב בני נוער**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת בר-אילן.

Spring, K., Dietz, N., & Grimm, R. Jr. (2007). *Leveling the path to participation: Volunteering and civic engagement among youth from disadvantaged circumstances*. Washington, DC: Corporation for National and Community Service. Available at www.nationalservice.gov/about/role_impact/performance_research.asp

מעין בורשטיין,
עו"ס, רכזת השירות הסוציאלי,
כפר הנער מאיר שפיה

לתת ולקחת

בני ד"ב

חבט טיפולי על התנדבותם
של בני נוער במצוקה

הקדמה

ברצוני לתאר כאן מיזם שאני גאה להיות שותפה בו, בשל תרומתו העצומה לתהליך הגדילה, ההעצמה וההתפתחות של הנערים הלוקחים בו חלק.

"מיזם המדצ"ים" ("מדריכים צעירים" – שם כולל למתנדבים ולפעילים) בכפר הנוער מאיר שפיה פועל מטעמה של הפנימייה, ביזמתה ובניהולה המלא, ובמפעל מרשים זה שותפים כ-80 נערים ונערות, המתחנכים בפנימייה. הפעילות כולה מתבססת על בחירתם החופשית של הנערים להיות שותפים במיזם, אין כל מחויבות או לחץ לכך.

האפשרויות לתרום לאחרים ולהתנדב הן מגוונות: להשתלב כחונך או כ"אח בוגר" במוסד טיפולי או חינוכי מחוץ לכפר (לדוגמה, לחונך ילד צעיר בפנימייה טיפולית, לחונך אדם הלוקה בפיגור וחוסה במוסד מתאים ועוד), לתרום לקהילה בתוך כפר הנוער עצמו (נער בוגר החונך לאורך השנה נער צעיר), לקחת אחריות לחוגים ופעילויות, לעזור למדריך בקבוצתו ועוד.

תיאור התהליך

עם סיום שנת לימודים, כל הנערים הוותיקים (בוגרי שנה ראשונה בכפר, העולים לכיתה י ומעלה), רשאים להציג את מועמדותם להיבחר לקורס מדצ"ים. הנערים מתבקשים לכתוב מכתב למנהל הפנימייה ובו פירוט בקשתם, כולל הסיבות לרצונם, התחומים שבהם ירצו ויוכלו לתרום והתחייבות ראשונית להיכנס לתהליך. הצעות המועמדים נבחנות על ידי הנהלת הפנימייה ואנשי הצוות החינוכי והטיפולי, והם מוסיפים את הערותיהם והמלצותיהם, הן לעצם המועמדות והן לתחומי ההתנדבות.

במהלך הקיץ, לאחר המיון הראשוני, מתקיים קורס המדצ"ים, שתכליתו – גיבוש הקבוצה, הקניית עקרונות ודרכי פעולה של עבודת המתנדב, התמודדות עם אתגרים, העשרה והנאה.

בתחילת שנת הלימודים נערכים על ידי אנשי הצוות הטיפולי והחינוכי מיונים באמצעות ראיונות וסדנאות. המועמדים מביעים את רצונותיהם ומצביעים על יכולותיהם על סמך ניסיונם הראשוני בקורס. כך מתגבשת קבוצת התנדבות – מי לחניכת חניכים חדשים בכפר, מי להתנדבות במעון ללוקים בפיגור ועוד.

בכל קבוצה שהתגבשה ישנו עירוב של מתנדבים ותיקים וחדשים. תפקידם של המתנדבים הוותיקים – לקבל את המתנדבים החדשים ולסייע להם להיכנס לתפקידם החדש – הוא בעל ערך ייחודי. ניתן לראות בכך "התנדבות בתוך התנדבות", "חניכה בתוך חניכה".

נוסף על איש הצוות החינוכי המוביל כל מיזם, ישנו גם נער – מתנדב ותיק – שמשמש כאחראי על הקבוצה (העברת הודעות, עמידה בזמנים ועוד). בכך מועצמים הנערים המתנדבים בדרך נוספת של העברת אחריות ונטילתה.

"לתת את הנשמה ואת הלב"

לתת כשאתה אוהב [...]

ואיך יודעים את ההבדל,

שבין לקחת ולקבל?"

(אהוד מנור, "לתת")

מיד אחרי החגים יוצאים המיזמים השונים לדרך – אחת לשבוע, ביום קבוע ובשעות קבועות. כל שבוע מתקיימים, נוסף על מפגש ההתנדבות עצמו, שיחה ומפגש עם מלווה ומוביל המיזם – לצורך אורור, הכנה, רעיונות ומשוב. אחת לחודש מתקיים מפגש עם איש הצוות הטיפולי, במטרה לעבד תכנים וחוויות, להעלות דילמות, קונפליקטים ועוד.

התהליך הכולל מדגים ומחדד את פעולת הבחירה של הנערים המתנדבים, מעניק להם משוב ומאפשר להם לחוש שליטה ולהתמודד עם מחויבות (עופר והנדי, 1997). משך ההתנדבות במיזמים השונים הוא עד לסיום שנת הלימודים. נער יכול להשתתף ביותר ממיזם התנדבות אחד.

מי היא אוכלוסיית המתנדבים?

ניתן להצביע על שני מאפיינים חשובים של אוכלוסיית המתנדבים: (א) הם נערים מתבגרים; (ב) הם נערים הבאים מרקע של מצוקה, חסכים שונים ודימוי עצמי נמוך.

הנערים בכפר הנוער מאיר שפיה מתחנכים בכפר בממוצע שלוש שנים. מדובר בנערים ונערות בני 13–19, המגיעים לכפר בשיאה של מצוקה על רקע אישי, משפחתי, לימודי וחברתי. תקופת ההתחנכות של הנערים בכפר ועמה גם השותפות שלהם במיזם המדצי"ם, פוגשות במה שנהוג לכנות "תקופת המורטוריום". זהו היבט חשוב של גיל ההתבגרות, המדגיש את הגיל הזה כתקופה של "שמיטת חובות" – החברה משדרת לנערים מסרים, סמויים וגלויים כאחד, כי אינם חייבים לשאת בנטל של תפקיד ואחריות, שעליהם להתרכז בעצמם.

אם כך, תיתכן סתירה בין תקופה של "שמיטת חובות" והתרכזות בעצמי מחד גיסא לעשייה למען האחר ודרישות ברורות של המערכת מהנערים המתנדבים מאידך גיסא. למה כוונת? המיזם דורש מן הנערים מידה מסוימת של מחויבות, אחריות ובגרות. לדוגמה, לא ישולבו במיזם נערים בשנתם הראשונה בכפר, עקב היותם עדיין בשלבים של הסתגלות, הבשלה, בחינת הסביבה (הסביבה בוחנת אותם, והם – אותה) והפנמת הנורמות והחוקים בכפר. כמו כן, לא ישולבו במיזם נערים ותיקים שתפקודם לקוי מאוד ועדיין לא נוצרו יחסי אמון מספקים בינם לבין המערכות בכפר. נוסף על כך, נער אשר שולב במיזם אולם אינו עומד בדרישותיו לאורך זמן או שהסתבר בבעיות חמורות בכפר, יודח מן המיזם.

בניית הזהות והתפקוד של הנער המתנדב כתהליך דינמי

חלק מן הנורמות בכפר סובבות סביב המיזם עצמו וסביב מעמדו של המדצי"ם כמודל חי ונושם למעמד רצוי ומועדף, שאליהם שואפים רוב רובם של הנערים. אמירות כמו: "כשאני אהיה בכיתה י אני רוצה להיות מדצי", הן נפוצות וטריטוריאליות כמעט ומדגימות את שאיפתו של הנער להתקדם, לגדול, לקחת אחריות, להיחשב בעיני הסביבה ובעיני עצמו כאדם חיובי יותר, אדם שלמעשיו ולכוונותיו ערך מוסף רב.

חשוב לשים לב, כי מעמדם של המדצי"ם אינו נפגע – כפי שהיה ניתן לשער שיקרה – מכך שהם חוסים כביכול בצל של מנהל או מדריך. אף שהנערים, בהגיעם לכפר, תופסים "נכון" ו"טוב" את הדימוי הקשוח, המחוּספס, ה"גברי" ולעתים אף האנטי-סוציאלי, אין המדצי"ם נחשבים "לא משלנו" או "חנונים". ההפך הוא הנכון, בזכות שילוב מאוזן דיו של מעורבות המבוגרים עם טיפוח המיזם לאורך זמן, נוספה למיזם אצטלה של "קוליות" (מלשון cool) ו"איניות" (מלשון in), דהיינו – זהו המעמד "הנכון" להשתייך אליו.

אי-לכך, מעמד המדצי"ם אינו נחשד כשלוחה של המבוגרים וכניסיון להפוך את המתבגר לאחד מהם, אלא זהו מעמד מיוחד, שאמנם עובד בשיתוף עם המבוגרים בכפר, עם אנשי המקצוע, אולם יש לו חיים משלו וזהות משלו. שיתוף הפעולה של המתבגרים יוצר מצב הממלא צרכים של שני הצדדים – הן של המדצי"ם והן של הנערים על ידיהם (רונאל וגוטר, 2003). המדצי"ם לומדים לדעת, כי בעצם השותפות במיזם מתמלאים

הצרכים שלהם לא פחות מאשר צורכיהם של אלו האחרונים – חניכיהם בכפר או מחוצה לו. אלה יכולים להיות ילדים צעירים בטירת הכרמל, חוסים במעון "סביון" וילדים בפנימיית "רננים", אשר נהנים מן הקשר עם המתנדב. בהדרגה נוצרת בקרבם הבנה, כי כל סיוע והתנדבות, כולל סיוע במשמר האזרחי ובאולם התרבות בכפר, ריכוז חוגים וכדומה – עוזרים גם לאוכלוסייה הכללית וגם להם עצמם.

המודעות הזו מסייעת לכך שהשותפות במיזם לא תהפוך למתן לאחר או לחברה כולה באצטלה של אלטרואיזם ו"פי נפש" מחד גיסא או ל"שירות למען הקהילה" מאידך גיסא (יש לזכור שחלק מן הנערים המתחנכים במקום נדרשים על ידי בתי משפט וקציני מבחן לעבודות שירות למען הקהילה, בעקבות עברות שעברו על החוק, הפעילות במסגרת המדצי"ם אינה מאושרת כפעילות במסגרת מילוי חובה זו).

על פי ה"אגואיזם הפסיכולוגי" (Clohesy, 2000), בני אדם פועלים לסיפוק האינטרס האישי שלהם. גם עזרה לזולת, אם כן, מונעת מתוך רצון לסיפוק אישי, ואין זה הופך אותה טובה פחות; אלא שהבנת מניעי מתן העזרה לזולת הופכת את המתנדב לאדם מודע יותר, כן יותר ובעל יכולת לתת ולקבל בנדיבות רבה יותר.

ככל שה"נותן" מחובר יותר למניעים שלו לתת, כך גדל הסיכוי שיתחזק ויתמיד לאורך זמן בנתינתו. המיזם מתקיים במשך שנת לימודים שלמה, תקופה ארוכה ושוחקת, המלאה עליות וירידות, לחצים, דרישות ומשברים. מהנער המתנדב נדרשת התמדה. אלטרואיזם לבדו לא תמיד יעמוד במבחן הלחצים.

אנו משתדלים להשתמש במשאבים שהנערים מביאים עמם, בכוחותיהם ובניסיונם, כולל ניסיונם הקשה בחיים והחיבור שלהם למקום של הנזקקות, הבדידות או קבלת הסיוע. אנו מכוונים אותם להשתמש במקום זה, שעלול להחליש, כבמנוף של נחמה, אמפתיה, קבלה וחיזוק. המסר הוא: אתה, שיועד מהי מצוקה, מי כמוך יכול לסייע?

נוער שוליים משתייך לתת-תרבות שוללנית (רונאל וגוטר, 2003), חסרת אמון במערכת הפורמלית. החיבור שנוצר כאן יכול לשמש חלופה, הן לנטיית השוללניות והן לחוסר האמון של הנוער בעצמו ובמערכת המקצועית.

חשוב לשים לב כי הנערים שלנו באו ברובם ממשפחות הנמצאות במעגל רב-דורי של מצוקה ונתמכות. הפעילות והעשייה, היזמה והשותפות שאותן חווים הנערים לאורך תקופה ארוכה במסגרת המיזם, יכולות להוות טעימה של חוויה אחרת – חיובית ונסמכת על כוחות. קיימת אפשרות של ממש לגדילה והתפתחות, לעלייה ממשיית בסולם הצרכים (Maslow, 1962) ולהגשמה עצמית בנושאים כמו: שייכות, הערכה ומימוש עצמי. כמו כן, יש סיכוי לשינוי בתפיסתם של הנערים בנוגע למה שנחשב "נכון" או "לא נכון", "טוב" או "רע". העמדות המבטאות נטיות אנטי-חברתיות עשויות להתחלף בהדרגה באחרות ולהרחיב את הרפרטואר של הנערים, שלא נתנו אמון בעצמם ובסביבתם. על כן ככל שהנתינה תהיה נדיבה יותר, כך גם הקבלה תהיה נדיבה יותר.

החוויה שאותה חווים הנערים יכולה להעשיר את "ארגז הכלים" שלהם כשיצאו אל עולם המבוגרים – חוויה של "אפשר אחרת", הרחבת רפרטואר העמדות, העלאת הדימוי והערך עצמי וחיזוק התחושה "אני יכול". תוך כך, המתבגר יכול לאמץ זווית ראייה על החברה ועל עצמו בתוכה, מן ההיבטים החוקיים, הערכיים והמוסריים (מוס, 1994).

בשותפות במיזם עלולים להיות גם חלקים מתסכלים ולא מספקים, למשל – חניך שמתקשה לשתף פעולה, שעוזב או שאינו מגיע להישגים. במקרים שאינם קשים מדי ושניתן להתמודד עמם, הנער הבוגר חווה גם הצלחה בהתמודדות עם תסכול וקושי ולומד שניתן לעשות "עוד משהו" ולא רק לוותר. ניתן להסתכל על המיזם בראייה אנתרופולוגית כעל מעין "טקס מעבר" המשתלב בגיל ההתבגרות. זהו אמנם טקס מתמשך, שמעניק זכות יתר לתפקד כ"מבוגר צעיר" או כ"צעיר עם מחויבויות" הנוגע

אלי אליהו,
מדריך יב בכפר הנוער
ויצו נחלת יהודה

שגרירים של התנדבות

חניכי הפנימייה מתנדבים
בהוסטל לאוכלוסייה בעלת
פיגור שכלי

בתחילת שנת הלימודים תש"ע החלטנו, צוות שכבת יב בכפר הנוער ויצו נחלת יהודה בראשון לציון, על התמקדות בנושא חינוכי חשוב לבני הנוער ולחברה כולה – התנדבות ועשייה חברתית.

במהלך השנה החולפת התבצעו עם חניכי הקבוצה מספר מיזמים בתחום. במאמר זה בחרתי להציג את המיזם המרכזי שבו עסקו חניכי הקבוצה במהלך השנה – התנדבות ב"בית גרדה אנדרו" בראשון לציון, הוסטל לאוכלוסייה בעלת פיגור שכלי.

מיזם ההתנדבות כלל תחילה ביקורים סדירים, אחת לשבוע, בהוסטל. תוכן הביקורים היה מגוון: שיחות בין החניכים לדיירי הוסטל, תמיכה רגשית הדדית ופעילויות שונות, כגון: מסיבות ימי הולדת משותפות, קרייקי, פעילויות יצירה לקראת חגי ישראל ועוד. הפעילות לוותה על ידי העובדת הסוציאלית של הוסטל. זו קיימה שיחות עם החניכים, ולמעשה – העניקה מענה רגשי והדרכתי לחברי הקבוצה המתנדבים.

עם התקדמות המיזם התחזק הקשר בין מסגרת הפנימייה להוסטל, והחניכים יזמו ביקורים של דיירי הוסטל בכפר הנוער, כמו גם אירוח הדיירים באירועים מרכזיים וחגיגות בכפר.

את מיזם ההתנדבות התחילו שישה חניכים מהקבוצה. לא עברו חודשיים, ולמיזם נוספו עוד עשרים וארבעה חניכים – רוב חניכי הקבוצה.

מ"נתמכים" ל"תומכים"

הרציונל העומד בבסיס המיזם הוא להעלות את נושא ההתנדבות על סדר יומם של חניכי הקבוצה, וכמו כן לראות, לחוות ולהרגיש את הערך המוסף והמשמעותי שיש בנתינה לאחר, וזאת מתוך העשייה עצמה. בראש פעילות זו עומדות שלוש מטרות עיקריות:

א. התנדבות – צוות הקבוצה ראה בנושא זה משמעות וחשיבות עליונה. במשך כל שנת ביצוע המיזם נאמר לחניכי הקבוצה שקיימת בפניהם האפשרות לתת לאחר, ללא כל שאיפה לקבל על כך תמורה חומרית.

זאת ועוד, היום שנבקע להתנדבות במיזם הנדון היה יום שלישי. יום זה מוגדר כ"יום החופשי" של החניכים – יום שבו אין לוח זמנים קבוע ומובנה, ושוב כל חניך רשאי ליהנות משעות פנאי

בעולם המבוגרים ומתאמן בו, תוך קבלת פרגון רב והערכה מהמבוגרים על שותפותו במיזם.

נוסף על כך, קיומו של המיזם יוצר בכפר מעמד נוסף על המדרג הרגיל של "חניך" מול "מבוגרים" – מעמדו של המד"צ. מעמד זה, הנוצר מן העשייה, יוצר ליחסים המקצועיים והמסורתיים (מבוגרים-ילדים) חלופה בעלת אפשרות לפיתוח אמון וצמיחה; זאת בשל הדרך שבה הוא פועל – דרך של "עזרה עצמית" והעצמה, תוך האזנה לצורכי השטח, יכולותיו ורצונותיו (רוזנפלד, 1996). כמו כן ניתן לראות את תהליך הלמידה וההתפתחות ככרוך במה שניתן לכנות "למידה מהצלחות" (רוזנפלד, 1996), שמשלבת חשיבה, פעולה, שותפות ויצירתיות.

הערכת המיזם

הנערים השותפים במיזם יוצרים כל הזמן – הם יוצרים עוד קשר משמעותי, עוד התמודדות עם אתגר וקושי, עוד רעיון חדש וחווים חוויות שלא חוו מעולם ואף לא האמינו שיחוו. למעשה, בפעילותם הם יוצרים לעצמם חלופות בכל הקשור לפיתוח היכולות שלהם, שינוי הערך העצמי שלהם, התפיסה של הסביבה אותם וכן הלאה, חלופות אשר תשמשנה אותם בחייהם ותענקנה להם משמעות (ויניקוט 1995).

כיוון שהמיזם כה מושרש בכפר, גם הצעירים, שאינם משתתפים בו, שואפים אליו, וזו הוכחה נוספת להצלחתו.

להערכתי ולהערכת גורמים מקצועיים שונים המתרשמים מעומק העשייה וההשפעה של המיזם וגם מרוחבו – זהו מודל שראוי לאמצו וליישמו בכל מוסד חינוכי באשר הוא.

מקורות

ויניקוט, ד' ו' (1995). **הכול מתחיל בבית**. תל אביב: דביר.

מוס, ר' א' (1994). **תיאוריות על גיל ההתבגרות**. תל אביב: ספריית פועלים.

עופר, ר' והנדי, ר' (1997). ניסיון לשפר הסתגלות חברתית בקרב בני נוער: פרויקט חונכות בבתי הספר של מפתן. **מידעו"ס**, 23, 19-22.

רוזנפלד, י' (1996). למידה מהצלחות – כיצד לעצב עבודה סוציאלית ההולמת את מיעדיה. **חברה ורווחה**, יז(4), 361-377.

רונאל, נ' וגוטר, נ' (2003). מתנדבים בניידת על"ם: השפעת ההתנדבות למען בני נוער במצוקה על קהל היעד. **חברה ורווחה**, כד(4), 435-455.

Clohesy, W. W. (2000). Altruism and the endurance of the good. *Voluntas*, 11(3), 237-253.

Maslow, A. (1962). *Towards a psychology of being*. Princeton: Van Nostrand.

רבות בהשוואה לכל יום אחר במהלך השבוע. מכאן, שהבחירה להשתתפות במיזם כרוכה בלמידה של החניכים לוותר על הנאתם הפרטית ולהתאים את עצמם לצורכי האחר.

ב. חברה בריאה נמדדת בקבלה ועזרה לשונה – ביצוע המיזם והתמדה בו הם אמת מידה לחברה בריאה ומבטאים אמירה חד-משמעית: "אנו מקבלים את השונה כפי שהוא ולא כל תנאי". יותר מכך, עלינו להבין מיהו השונה, עד שהוא יהפוך למוכר.

ג. יציאה מהמעגל "הנתמך" וכניסה למעגל "התומך" – מרבית בני הנוער המגיעים לכפרי הנוער הם נערים ונערות הזקוקים לתמיכה לימודית, רגשית, חברתית וכלכלית. בכפרנו קיימות תכניות תמיכה שונות, המופעלות על ידי סטודנטים המגיעים לכפר. אלו חונכים חניכים באופן אישי בתחומים שונים ומגוונים.

ההתנדבות בהוסטל פתחה בפני חברי הקבוצה אפשרות חדשה שלא הכירו קודם לכן – האפשרות לתמוך באחר ולא להיתמך. נושא התמיכה הוא חשוב מאין כמותו בתהליך שאותו חווים החניכים, מאחר שאין מדובר בשינוי רגעי שהחניך חווה, אלא בשינוי לטווח ארוך. כך גם התחושה המרגשת הגלומה בנתינה, תחושה שאיננה מתפוגגת במהירות, אלא ממשיכה להדהד בנפשנו. אם חניך מבצע את הפעילות בעקביות, הוא חווה את המעבר ממעגל למעגל, והשינוי ממשיך לחלחל לחייו הבוגרים ולא לזמן קצוב. נראה שתוך כדי ביצוע הפעילות יגיע הנער לחשיבה ולהכרה שהוא יכול להיות התומך ולא להיתמך ואף ליהנות ולהתפתח מכך. לעניות דעתי, תחושה זו מעצימה מאוד את החניך, ובזכותה הוא מסוגל לראות בבהירות יתרה את כוחותיו ומעלותיו, מה שלבטח ילווה אותו בהמשך חייו הבוגרים.

התרומה לילדי כפר הנוער

עם התקדמות המיזם והתרבות המפגשים בין חניכי הכפר לדיירי הווסטל, התבהרה והתעצמה ההכרה בחשיבותה של התרומה. זאת לצד ההבנה כי עם הנתינה באה הקבלה. דיירי הווסטל קיבלו את הנוער בהתרגשות גדולה, באהבה. בין הפעילויות, החגים וההפעלות נוצר רגש חזק ואמתי של קרבה, של קשר. מלבד התחושה הנעימה הקיימת בשמחת המפגש בין שני העולמות – החניכים והדיירים – התחוללה חוויה משמעותית אחרת בקרב בני הנוער. אלו, שחוו לא פעם נטישה, דחייה וחוסר קבלה, התקבלו כעת באהבה ובהודיה.

אין לי ספק כי פעילות זו הייתה ותהיה חלק מרכזי בחיי החניכים, היום ובעתיד, וניתן היה להבחין בגאווה של החניכים על הישגיהם: בכל הזדמנות שהייתה להם להציג את עשייתם ופועלם ולהתגאות בהם, הם עשו זאת – בבית המשפחה, בשלבי הגיוס והמיון לצה"ל, בגיבושים ליחידות קרבות ובמבחני הקבלה לשנת השירות. מכאן, שחוויה זו יכולה לשפר ולהעלות את הדימוי העצמי של החניכים ולתרום לעיצובם כאנשים פעילים בחברה. למעשה, המיזם יצר מנוף להמשך פעילות התנדבותית משמעותית אף יותר – יציאה לשנת שירות.

שגרירים של התנדבות

יש לציין שפעילות התנדבותית בכלל ובקרב אוכלוסייה בעלת צרכים מיוחדים בפרט, יכולה לעתים לאיים על בני הנוער ולהרתיעם. משום כך היא יכולה לדעוך ואף להיפסק מהר מאוד. מאחר שלצורך המשך המיזם החניכים נדרשים להתמיד, יש להעניק להם ליווי הדרכתי ורגשי מתאים וכן את הלגיטימציה לבחור להשתתף במיזם, כמו גם לסרב לעשות זאת.

במהלך שנת ההתנדבות התנהלו שיחות בין החניכים בכפר בנושא ההתנדבות, הנתינה לאחר והרצון לעשות ולשנות דבר או שניים בחברה הישראלית. לקראת סוף שנת הלימודים וסיום המיזם ביקשו חברי הקבוצה מחבריהם, תלמידי שכבת יא, העתידים לבצע את המיזם במהלך השנה

הבאה, להצטרף למפגשים אחדים עם דיירי הווסטל. חבריהם אכן הצטרפו והכירו את העשייה ההתנדבותית, נהנו ואף ביקשו להצטרף לכמה מפגשים נוספים, עד לסיום השנה. המצטרפים ראו עצמם כ"שגרירים" של מיזם ההתנדבות בקבוצתם במהלך שנת הלימודים הבאה.

לעניות דעתי, המחשבה כי חניכי הקבוצה היו "מודלינג" ליתר בני הנוער בכפר, היא מחשבה מחזקת, המעוררת השראה גם בנו, אנשי החינוך, להמשיך בעשייתנו החינוכית המשמעותית המתבססת על קשר אנושי.

ממשיכים להתנדב בשנת שירות

בכפרנו פועלים בני נוער המבצעים שנת שירות. בני נוער אלו מצטרפים לצוות החינוכי בכל שכבת גיל, החל מכיתה ז ועד כיתה יב.

בתחילת דרכם של חניכי הקבוצה בכפר הנוער, הבחנתי כי הם לרוב אינם מעריכים את הנתינה של בני השירות ומתקשים לראות את הערכים העומדים ביסוד התנדבותם. כעת, המצב הוא אחר. התחולל שינוי.

לקראת סיום שנת הלימודים האחרונה של חניכי הקבוצה נוצר קשר עם ארגון "מרכז מעשה", המרכז בני נוער מהפריפריה ומכפרי הנוער ומציע להם להתנדב במסגרתו בכמה מיזמים במשך שנה. ההתנדבות במסגרת המיזם מצריכה דחיית השירות הצבאי בשנה אחת.

לאחר יצירת הקשר עם הארגון נערכה הרצאה בנושא. היה קשה להחמיץ את הברק בעיניים, את ההתרגשות והרצון להמשיך בעשייה ההתנדבותית. החלטה של מספר חניכות מקבוצתי להקדיש את השנה שתבוא למען הקהילה היא החלטה לא פשוטה, הכרוכה לא פעם בהתלבטויות פנימיות ובתגובות חיזויות שליליות של משפחה וחברים. הנחישות של הנערות והדבקות במטרתן – לצאת לשנת השירות, לתרום ולהיתרם – הן פועל יוצא של הקשרים הבין-אישיים שיצרו במשך שנת ההתנדבות, קשרים שיצרו עבורן מציאות אחרת.

מזל רדה, חניכת הקבוצה, שסיימה את לימודיה בסוף שנת הלימודים תש"ע ושהייתה שותפה פעילה למיזם ההתנדבות בהוסטל "בית גרדה אנדרו", החליטה שלא להפסיק את פרק ההתנדבות בחייה והתחילה לבצע השנה שנת שירות. שנת השירות של מזל מתבצעת דרך ארגון "מרכז מעשה", אשר מאגד בתוכו בדרך כלל נוער בוגר פנימיות המתגורר באזור הפריפריה.

במהלך שיחה עם מזל התברר לנו, עד כמה נושא ההתנדבות והעשייה החברתית חלחל לתוכה והשפיעה עליה. מזל אמרה, שמבחינה אישית ההתנדבות ב"בית גרדה אנדרו" גרמה לה להרגשה טובה וסיפוק גדול מאוד, אבל החשוב מכול – ההתנדבות גרמה לה להבין שאין היא יכולה לשלול כל אדם שהוא, גם אם הוא שונה מכל האחרים. ההתנדבות גרמה לה להבין, שגם אנשים המוגדרים כבעלי פיגור הם אנשים רגילים ומדהימים, והם חלק בלתי נפרד מן החברה שלנו. כשנשאלה, מדוע החליטה לבצע את שנת השירות, אמרה שרצתה להמשיך ולתרום לאחר ולתת מעצמה קצת יותר. נושא שהשפיעה עליה רבות וחזק את הרצון שלה לבצע את שנת השירות הוא השיחות בין הצוות לחניכים ובין החניכים לבין עצמם. מזל לא שכחה להזכיר את אנשי הצוות החינוכי ואת מתנדבי שנת השירות שליוו אותה במהלך שלוש השנים האחרונות ושהיו חלק בלתי נפרד מחייה, ולהודות להם. היא ציינה, שבמבט לאחור, הבחינה עד כמה אנשים אלו היו משמעותיים להתקדמות האישית שלה כחניכה וכאזרחית טובה ומועילה לחברה.

ברי לי כי מזל נמצאת בעיצומו של תהליך שבו היא בונה ומעצימה את עצמה יותר ויותר ככל שהזמן מתקדם. ראייה לכך היא המשפט בעזרתו סיכמה את שיחתנו: "אין לי ספק שההתנדבות תישאר חלק בלתי נפרד ממני ותמיד אשתדל לתת מעצמי לאחר".

אלעד צ'אופן, פסיכולוג קליני
עומר רותם, פסיכולוג
מיכל כרמיאלי, עו"ס
עמותת עלם

התנדבות

נוער ככלי טיפולי מודל העבודה עם נוער מתנדב במרכזי "הפוך על הפוך"

המבוגרים. יתרה מזו, מודל ההתנדבות ככלי טיפולי תואם את הניסיון ליצור קשר עם נוער בסיכון, אשר מאופיין לעתים קרובות בקושי לתת אמון באחר ובדפוסי היקשרות לא בטוחים.

המסגרת המיוחדת של התנדבות הנוער מתמקדת ביכולות ובכוחות של המתבגרים. לפי גישת הכוחות (the strengths perspective), על איש המקצוע להתייחס לאדם דרך כוחותיו ולא דרך בעיותיו. על פי גישה זו, התערבויות מועילות יותר כאשר הן מתמקדות בחלקים הבריאים ובסיוע להגדלת יכולות התמודדות קיימות. כקבוצת משימה, למתנדבים המתבגרים יש מטרות מוגדרות ודרכי פעולה להשגתן. לדוגמה, אחד מתפקידיהם הוא לקבל בני נוער הפוקדים את המרכז בפעם הראשונה ולהעניק להם אוריינטציה ראשונית ביחס לאופי המרכז ופעילותו. תפקיד זה דורש מחויבות ומגוון מיומנויות, כמו: יכולת יצירת קשר, הקשבה פעילה לאחר ושמירה על גבולות. במהלך ביצוע התפקיד, בני הנוער המתנדבים חווים לחצים וקשיים הבאים לידי ביטוי באופן רגשי והתנהגותי. ליווי והנחיית הקבוצה מתמקדים בחלקים הבריאים והמתפקדים ובסיוע ביצירה ובהרחבה של יכולות קיימות. בהתאם לעקרונות העבודה הבלתי פורמליים, ההתייחסות לנוער המתנדב היא "בגובה העיניים" ובני הנוער נתפסים כמומחים לתחום עשייתם. התייחסות זו מאפשרת ייצוב של דימוי בעל ערך ותחושת יכולת מול אתגרים.

מושג משמעותי להבנת האופן שבו מובנת פעילות הנוער המתנדב הוא "ההתפתחות החיובית של בני נוער" (PYD – Positive Youth Development). מושג זה שאוב מתייסת הכוחות בעבודת הנוער ומוגדר כ"כלל התפתחות חיובית אשר מתרחשת כאשר ישנה התאמה בין ציפיות האדם והסביבה למשאביו ויכולותיו" (Lerner, 2005). מאפייניו של PYD כוללים: זיהוי מקורות כוח ועמידות, קידום יכולות רגשיות קוגניטיביות ובין-אישיות, קידום ביטחון, נחישות, יזמה ותחושת מחוץ ללוח עוצמתית, פיתוח דימוי עצמי חיובי ואמונה בעתיד והזדמנות להתנהגות פרו-חברתית ומוסרית (Catalano, Berglund, Ryan, Lonczak & Hawkins, 2002). ההתאמה בין תפקידי ההתנדבותיים של הנוער המתנדב לבין הליווי וההנחיה שהוא מקבל במסגרת אישית וקבוצתית תורמים לפיתוח PYD. מעבר לכך, באמצעות השפעתם של המתבגרים המתנדבים על אופיו הפיזי והערכי של המרכז ועל פעילויות שונות בו עצמו ובקהילה, מתפתחת בהם תחושת האחריות, תוך ביסוס תחושת היכולת והשליטה בעצמם ובסביבה.

המרחב הטיפולי הבלתי פורמלי מספק לבני הנוער סביבה אמפתית ותומכת, המבוססת על עקרונות החינוך הבלתי פורמלי (כהנא, 2000): מורטוריום, וולונטריות, רב-ממדיות וסימטריה. האופן שבו הנוער מעורב, משפיע ונתפס כמומחה לתפקידו, מקיים הלכה למעשה את עקרונות התייחסות הבלתי פורמלית. ההיבטים השונים של המרחב הטיפולי באים לידי ביטוי על ידי ההחזקה הכללית של הצוות המבוגר את הנוער המתנדב, ובפרט על ידי רכז קבוצת הנוער המתנדב. רכז הקבוצה, שהוא עובד נוער במרכז, מספק לחברי קבוצת הנוער המתנדב ליווי מקצועי, אמפתי ועקבי, הן ברמה הקבוצתית והן ברמה הפרטנית. בני הנוער המתנדבים בוחנים מחדש את הגדרתם העצמית ומתמודדים עם שאלות, דילמות ואתגרים התפתחותיים בנושאים מורכבים הקשורים לגיל ההתבגרות. המודל הייחודי מספק להם מרחב לביטוי עצמי אותנטי במגוון רב של מצבים והתנסויות בתוך סביבה מלווה ומוגנת.

מטרות התנדבות הנוער

- א. פיתוח הזהות העצמית החיובית ויכולת צמיחה בקרב בני נוער בסיכון על ידי שימוש ב-PYD.
- ב. פיתוח יכולות ההקשבה והאמפתיה בקרב המתנדבים. יכולות אלו משמשות כמשאב אישיותי ובין-אישי בהמשך חייהם.
- ג. הגברת תחושת האחריות, הסולידריות החברתית והרצון למעורבות חברתית וקבלה של השונה.

רקע

עמותת עלם מפעילה מגוון מענים לבני נוער על פני כלל הרצף הסיכוני, תוך התייחסות לצרכים ייחודיים של אוכלוסיות שונות. מתוך תפיסה כי הטיפול בנוער הוא באחריות כלל-חברתית וכי פעילות קהילתית היא בעלת רווחים ייחודיים, מבוססים הפרויקטים בעלם על התפיסה ההתנדבותית. תפיסה זו רואה במתנדבים את הכוח היוצר, המפעיל והמניע של כל פרויקט.

אחד הפרויקטים המרכזיים שמפעילה העמותה הוא מרכזי מידע וייעוץ לנוער "הפוך על הפוך". מטרת המרכזים לספק תמיכה בתהליכי הצמיחה וההתבגרות של בני הנוער, וזאת בהתאם למודל ה"מרחב הטיפולי הבלתי פורמלי" (מודל אשר הוצג בגיליון "אפשר" מספר 20). הצוות אשר מפעיל את המרכזים מבוסס על כוח אדם שכיר מצומצם ומצבה רחבה של מתנדבים מבוגרים. המתנדבים יוצרים קשרים אישיים עם בני הנוער והופכים למבוגרים משמעותיים עבורם. בהתאם לתפיסה ההתנדבותית ולעקרונות ה"מרחב הטיפולי הבלתי פורמלי", התפתח במרכזי "הפוך על הפוך" מודל התנדבותי של בני נוער, אשר מתקיים בשלוש השנים האחרונות בשותפות מפרה עם עמ"ן (עיר מתנדבת נוער) של הגליונט. התנדבות בני הנוער תורמת לפעילות במרכז ולקהילה וכן מהווה תכנית התערבות לבני הנוער המתנדבים עצמם. כיום פועלות 25 קבוצות קבועות ותהליכיות, הכוללות יותר מ-250 בני נוער מתנדבים פעילים.

התנדבות ככלי להתערבות ב"מרחב הטיפולי הבלתי פורמלי"

על פי מודל התנדבות הנוער ב"הפוך על הפוך", בני הנוער המתנדבים הם חלק מקהל היעד הצורך את השירותים הניתנים במרכז. מסגרת ההתנדבות מאפשרת לבני הנוער לראות את עצמם לא רק כצרכי שירות וזקוקים לעזרה, אלא גם כבעלי כישורים ויכולות לתת ולתרום לאחרים. שילוב זה יוצר הזדמנות להעצים את ערכם בעיני עצמם ובעיני הסביבה וכמו כן לחזק את תחושת הביטחון שהם זקוקים לה על מנת להתמודד עם הקשיים והאתגרים הניצבים בפניהם כמתבגרים, ולעתים כמתבגרים בסיכון. רבים מבני הנוער אשר לא היו מגיעים אל המרכז מעמדה של צרכי שירות, מגיעים אליו מעמדת העוזרים. עמדה זו תואמת את השלב ההתפתחותי של גיל ההתבגרות, הטומן בחובו קשיים פוטנציאליים בבקשת קשר ועזרה מעולם

ונותרת ללא סידורי שינה. הנער סיפר לה על הפעילות במרכז ועודד אותה לפנות על מנת לבדוק אפשרות לסיוע.

א הנחיית קבוצות – בני הנוער עוברים הכשרה המקנה להם כלים בהנחיית קבוצה. הכשרה זו מאפשרת להם להשתלב בקבוצות ספונטניות אשר מתקיימות ב"הפוך על הפוך" ולהעצים את השיח המתרחש בהן. כמו כן, הם יכולים לבנות קבוצה או סדנה בליווי איש צוות מבוגר ולהעביר אותה באופן מובנה לבני הנוער הצורכים את השירות.

בני הנוער המצטרפים לקבוצת המתנדבים שונים ברמת בשלותם ומוכנותם למלא תפקידים מורכבים אשר דורשים מיומנויות רבות. על כן, תהליך ההכשרה לתפקידים הוא מובנה, הדרגתי ומותאם לשלב האישי ולשלב ההתפתחותי של הקבוצה. לדוגמה, כשנער מאחד המרכזים במרכז הארץ התחיל את פעילותו ההתנדבותית, היה לו קושי במיומנויות חברתיות וביצירת קשר. הכניסה לתפקיד הייתה מלווה בחרדה רבה מצדו ודרשה שילוב הדרגתי. בתכנית ההתערבות הוחלט כי בחודשים הראשונים הנער יבצע את תפקידו לזמן קצר יחסית וילווה פיזית על ידי מתנדב מבוגר, וזאת עד שירגיש בטוח מספיק. לאחר שצבר ביטחון, החל הנער בהדרגה למלא את תפקידו באופן עצמאי ולכלל אורך המשמרת. חוויה זו הייתה משמעותית עבורו בפיתוח יכולות יצירת קשר ותקשורת ותרמה לביטחונו העצמי וליכולותיו החברתיות גם מעבר לשעות ההתנדבות.

סיכום

ההתנדבות במרכזי "הפוך על הפוך" מהווה מענה מרכזי לבני הנוער צורכי השירות ונתפסת ככלי התערבותי נוסף למענם. ה"סטינג" הקבוצתי מעניק לבני הנוער קבוצת השתייכות ומספק להם מרחב לבדיקת הזהות, רכישת כישורי חיים והקניית ערכים. פעילות הנוער המתנדב, המבוססת על גישת הכוחות, מאפשרת לבני הנוער להכיר את החלקים הבריאים שלהם ולהעצים את הכוחות והכישורים הקיימים בהם.

מרכזי "הפוך על הפוך" פועלים זה 11 שנה, ומאז הקמתם, התנדבות הנוער היוותה נדבך חשוב בהפעלת המרכז. במהלך תקופה זו, תפיסת העבודה והשימוש בהתנדבות הנוער ככלי התערבותי התפתחה והתמקצעה. לפני כשנתיים נוצר שיתוף פעולה אמיץ בין תכנית עמ"ן (עיר מתנדבת נוער) של הג'וינט לבין עמותת עלם. בזכות שיתוף פעולה זה ניתן לראות התמקצעות נוספת בנושא, הן מבחינת תכנים והן מבחינת מספר בני הנוער המשתתפים. מאז תחילת השותפות חלה עלייה של למעלה מ-40% במספר בני הנוער המתנדבים במרכזים.

מקורות

בן-דוד, ב., חסקי-לוונטל, ד., יורק, א' ורואל, נ. (2004). **ההתנדבות עובדת: ממצאי מחקר על מתנדבים והתנדבות במרכזי מידע ויעוץ לנוער, "הפוך על הפוך"**. תל אביב: המוסד לביטוח לאומי, המרכז הבין תחומי לחקר מדיניות וטיפול בילדים ונוער מייסודה של עלם ואוניברסיטת תל אביב.

כהנא, ר' (2000). לקראת תיאוריה של בלתי פורמאליות והשלכותיה לנוערים. זמין באתר החינוך הבלתי פורמלי www.hbp.org.il

כוחן-שטינפלד, א' חיימוביץ, ע' בלטינסקי, ל', נתן, ש', שפירא, מ' וברזילי, ד' (2005). **הפוך במילים, תיאוריה ומעשה: תורת עבודת הנוער ב"הפוך על הפוך" רשת מרכזי מידע ויעוץ לנוער**. מסמך פנימי, עלם.

מוזס ביטון, ש' (2005). **ערכת הדרכה לרכזי נוער מתנדב במרכזי "הפוך על הפוך"**. מסמך פנימי, עלם.

Catalano, R. F., Berglund, M. L., Ryan, J. A. M., Lonczak, H. S., & Hawkins, J. D. (2002). Positive youth development in the United States: Research findings on Evaluations of positive youth development programs. *Prevention & Treatment*, 5, Article 15. Available at www.aspe.hhs.gov

Lerner, R. M. (2005) Positive youth development: A view of the issues. *Journal of Early Adolescence*, 25, 10–16.

eladc@elem.org.il

ד. נוכחות בני נוער מתנדבים במרכזים מהווה גורם מושך לבני נוער אחרים ומקלה את פנייתם. כך מתאפשרת יצירת קשר בלתי אמצעי המגשר על פער הגילים בין הפונים לבין הצוות המקצועי (כוחן-שטינפלד ועמיתים, 2005).

הגדרת מסגרת ופעילות ההתנדבות

על מנת להפוך את תהליך ההתנדבות למשמעותי ותורם הן למרכז והן לנוער עצמו, הבניית מסגרת ההתנדבות מתבססת על מספר עקרונות:

א ליווי הקבוצה – קבוצת הנוער המתנדב היא קבוצה סגורה המונה כ-15 בני נוער בממוצע. ליווי הקבוצה השוטף מתבצע על ידי עובד נוער המוכשר להיות רכז הקבוצה, ואשר נעזר לעתים במתנדב מבוגר. התפקיד כולל היבטים כמו: הכנת הצוות הבוגר תוך בירור עמדות וציפיות ביחס לתפקידי קבוצת הנוער המתנדב, גיוס ומיון בני הנוער, הקמת הקבוצה וכן הכשרה, ליווי והחזקה שוטפים של הקבוצה, הכוללים מפגשים אישיים ופרטניים, שיחות משוב והדרכה, תגמול ותהליכי סיום ופרידה.

א הגדרת פרופיל ל"נער המתנדב" – אוכלוסיית היעד של הפרויקטים היא נוער בסיכון, אשר פעמים רבות מנותק ממסגרות וחווה מצבי משבר תכופים. בני נוער אלו הם בעלי צרכים וכישורים שונים. ישנה חשיבות רבה לזיהוי המאפיינים הנחוצים להצלחה בתפקיד, זאת כדי לצמצם חוויות כישלון בעקבות אי-התאמה. הגדרת הפרופיל מגדילה את סיכוי לתהליך שבו הנער המתנדב יחווה את ההתנדבות כתהליך משמעותי ומעצים.

א קווים מנחים בהגדרת מסגרת ההתנדבות – בני הנוער המתנדבים מחויבים לסודיות ולדיווח, לזמני הפעילות ולמפגשים הקבוצתיים. התהליך דורש שיתוף מחויבותיהם בהתנדבות, נכונות לנסות להתמודד עם קשיים באמצעות ליווי והדרכה על ידי צוות בוגר וגילוי סובלנות לאחרים השונים מהם בהשקפותיהם ובעמדותיהם.

תחומי העשייה של הנוער המתנדב ב"הפוך על הפוך"

פעילות הנוער המתנדב ב"הפוך על הפוך" כוללת מספר תחומי עשייה מרכזיים. לצד השונות המתקיימת בין מרכזים שונים ביחס לתחומי העשייה, בכל מקרה, התפקידים יוגדרו בהתאם לקווים המנחים הבאים: הגדרה ברורה, תפקיד משמעותי ומענה על צורך אמיתי וממשי של המרכז. במחקר שנערך במרכזים (בן-דוד, חסקי-לוונטל, יורק ורואל, 2004), עלה כי ישנה חשיבות מכרעת להגדרה ברורה של תפקידי המתנדבים. היעדר הגדרה ברורה פוגע בתהליך החברות הארגוני וביכולתו של הנער המתנדב לחוש עניין וסיפוק בפעילותו. על אף חשיבות שילובם של בני נוער המתנדבים בתחומי עשייה משמעותיים, יש להציב גבולות לכל תחום עשייה שבו בני הנוער המתנדבים פועלים ולהגדיר את השלב שבו הם אינם יכולים לפעול באופן עצמאי. כל תפקיד המוגדר לנוער המתנדב דורש מהצוות המבוגר לספק לו את הכלים והידע המתאימים באמצעות הבניית תהליך של הכשרה והדרכה צמודים (מוזס ביטון, 2005). להלן דוגמאות מתוך תחומי העשייה המרכזיים של הנוער המתנדב ב"הפוך על הפוך":

א יצירת קשר – בני נוער המגיעים למרכז לראשונה מתקבלים על ידי הנוער המתנדב. הקבלה כוללת שיחת אוריינטציה להתמצאות במרכז, שיחת היכרות ראשונית וסיוע בהשתלבות בפעילות במרחב. הנוער המתנדב יוצר קשר טבעי "בגובה העיניים" ובכך מגביר את ההיענות והפתיחות של הנוער הפונה.

א עבודת יישוג (reaching out) – תחושת השייכות, החיבור והמחויבות של הנוער המתנדב למרכז ולמטרותיו הופכים אותו לגורם שיווקי משמעותי, המושך בני נוער לצורך את השירות. עבודת היישוג יכולה להיות פעילה ומתוכננת מראש על ידי הנוער המתנדב והצוות, אך גם כאשר היא ספונטנית, היא חלק משליחות של הנוער המתנדב להעביר את רוח המקום ולהפכו מזמין, מוכר ופתוח לכלל הנוער. לדוגמה, נער מתנדב אשר בילה עם חבריו בגינה ציבורית, פגש נערה אשר ברחיה מביתה

השנה שלי בעלם

סיפור אישי של מתנדב חונך

יצאנו לדרך. הפגישות הראשונות לא היו פשוטות. ה"כימיה" שקיוויתי שתיווצר מיאנה להגיע, והרגשתי שאני בעיקר מדובב את נתן. בפגישה השלישית החלטתי לספר יותר על עצמי, וכך סיפרתי לו על תהליך "היציאה שלי מהארון", בתקווה שזה ישבור את הקרח ויעזור לו להרגיש בנוח לשתף אותי בחלק זה בחייו, שכן נתן גדל במשפחה דתית והתמודד עם לבטים הנוגעים לנטייתו המינית. הסיפור האישי שלי לא זכה לכל מענה מצדו. הוא הקשיב, הסתכל עליי בעיניים פעורות לרווחה ושתק שתיקה ארוכה. השתיקות הארוכות האלו היו, כאמור, חלק בלתי נפרד מהמפגשים שלנו, וכך היה גם בפגישה שלאחר מכן, הפגישה הרביעית.

ישבנו בבית קפה במגדלי עזריאלי. שוב שיחת החולין בינינו מיצתה את עצמה די מהר, ושוב שתיקה ארוכה התגנבה לה. הפעם החלטתי שאני לא אהיה הראשון שאשבור את השתיקה, והמתנתי דקה ארוכה שנראתה לי כמו נצח.

ואז זה קרה. לפתע נתן בחר לספר לי את סודו הגדול, הסוד שמלבד רופאו והעובד הסוציאלי, לא ידע איש: נתן היה כבר כשנה נשא איידס. השיחה הזו, שבה נתן הרגיש בטוח לספר לי את סודו, הייתה נקודת המפנה בקשר בינינו.

המשכנו לדבר על המחלה, ושאלתי את נתן שאלות רבות. בשלב מסוים הוא הושיט לי תמונה שהוציא מתיקו. בתמונה נראה ילד עם חיוך גדול על הפנים מתנדנד על נדנדה בחצר ירוקה. "תראה", הוא אמר לי, "זה אני". ואני חשבתי שבתמונה נתן נראה מאושר. מה נתן ניסה להגיד לי? אולי שגם הוא היה ילד ככל הילדים, ואילו היום הוא מתמודד עם בעיות שגם גדולים יתקשו להתמודד אתן? מה השתבש שם בדרך? מחשבה זו לא עזבה אותי ימים ארוכים.

וכך, הקשר בינינו הלך והעמיק, והרגשתי שכלל שהזמן עובר, נתן מרגיש נוח יותר לסמוך עליי ולהתייעץ אתי בשאלות היום יומיות שהטרידו אותו: יחסים עם בחורים, ניסיון להרחיב את המעגל החברתי שלו על ידי צירופו לקבוצת צעירים בקהילה הגאה בתל אביב, מעבר דירה, בעיות מול הבוס בעבודה, פיטורין, מציאת עבודה ושוב פיטורין... או סתם עזרה כדי לחתוך במסור חשמלי את מנעול האופניים שלו, לאחר שאיבד את המפתחות למנעול... הקשר שהיה בנוי מפגישה שבועית בלבד הפך להיות אינטנסיבי יותר, וכלל שיחות טלפון רבות במהלך השבוע. אך תמיד ברקע שיחות החולין עמד משהו נוסף באוויר – המחלה והסיכונים הגדולים שהיא מביאה אתה; שכן, על אף הנחיות הרופאים, נתן סירב ליטול תרופות שישפרו את מצבו החיסוני העגום.

נראה שהשיא בקשר בינינו היה כאשר נתן ביקש שאתלווה אליו לפגישה עם רופאו בבית החולים. כאמור, רופאיו של נתן קבעו כבר כמה חודשים לפני כן, כי מצבו הרפואי מחייב אותו ליטול תרופות בקביעות, על מנת להתמודד עם מצבו החיסוני, שהלך והחמיר. נתן סירב לכך, בעיקר מאחר שחשש מתופעות לוואי בעקבות נטילת התרופות ומאי-יכולתו לעמוד במחויבות שנדרשה ממנו: אם יתחיל ליטול את התרופות, יהיה עליו לקחת אותן ללא הפסקה במשך כל חייו, שכן הפסקה עלולה לסכך את מצבו הרפואי.

זו הייתה אחת התקופות המתסכלות בחיי: עבדתי במסגרת התמחות של שנה במשרד עורכי דין גדול. העבודה נועדה ברובה לייצר כסף לחברות גדולות (בעיקר כשהן טעו או הזיקו), והימים חלפו ללא תכלית אמיתית. הרגשתי שזה אינו המקום שבו אני מקדם את האנושות, ושאם לא אמלא את החסר בחיי במטרה חדשה, טובה, כנה ומאתגרת, לא אוכל לשרוד שנה שלמה במקום העבודה. הריקנות הזו היא שהובילה אותי להגשים סוף סוף רצון ישן שקינן בי תקופה ארוכה.

בעקבות פגישה מקרית, קיבלתי את הפרטים על פרויקט "דרך המלך" בעלם¹. הקונספט דיבר אליי – התנדבות שהיא אחד על אחד, במסגרת מחייבת, משמעותית והכי חשוב – קשורה בנתינה אמיתית. אך האמת היא שלא הגעתי לפרויקט חף מחששות: אולי המסגרת מחייבת מדי? האם אני מסוגל לחנוך נער בעל קשיים שלא הכרתי מעודי? ומה אם הנער לא ירצה את החניכה שלי? ואם היום יום שלי יהיה עמוס מדי, ולא אוכל לעמוד בהתחייבות שקיבלתי על עצמי? החששות לא עזבו אותי, אך החלטתי "לקפוץ למים", שהתבררו עד מהרה כעמוקים במיוחד.

את נתן (שם בדוי) פגשתי לראשונה בנוכחות העובד הסוציאלי שלו מעלם. מולי ישב נער צנום ושקט, שעצב גדול בעיניו. הוא התקשה לנהל שיחה קולחת, וכך יצא שבעיקר העובד הסוציאלי ואני דיברנו, והגדרנו את מסגרת ההתנדבות של פגישה שבועית ואת הגבולות בקשר בינינו.

1. על תכנית "דרך המלך" ראו פירוט בסוף המאמר.

דברי סיום

קִרְן כִּבִּיר, מנהלת תכנית "דרך המלך", תל אביב

כרכזת הפרויקט, הייתה לי הזכות להדריך את המתנדב בליווי הנער במהלך שנת ההתנדבות שלו. קצרה היריעה מלהתייחס לדילמות הרבות שעסקנו בהן במהלך החונכות: תחושת האחריות של המתנדב על חייו של נתן, קווי הדמיון בין המתנדב לנער בהקשר של ההתלבטות על הזהות המינית, והאם הם מסייעים לבניית הקשר או שמא מייצרים מערכת של הזדהויות חזקות מדי? מה הערך המוסף שגלום בקשר החונכות? האם אדם מן היישוב שאינו איש מקצוע יכול לסייע במקרה סבוך ומורכב כל כך? האם יש ערך לקשר, אם בתום שנה (או יותר) מגיעה גם שעת הפרידה?

על חלק מהשאלות מצאנו תשובות בדרך, ועל חלקן – לא. הדבר המשמעותי שניתן להסיק ממקרה זה ומדומיו הוא כי קשר של חונכות המשולב במעטפת שלמה של מענים שהחניך מקבל מהקהילה (במקרה זה טיפול רפואי, ליווי של עובד סוציאלי, ליווי רפואי של בית חולים, ליווי של עובד עלם), יכול לסייע לנער או לנערה לעבור תהליכים משמעותיים עם עצמם, תהליכים אשר יחוללו שינוי בחייהם.

פעם אמרה לי אחת המתנדבות של הפרויקט, כי לעולם לא תוכל לדעת מה מפגש עם אדם, ולו הקצר ביותר, יכול לחולל אצלו. ובמקרה שלנו – זו אמנם הייתה חונכות של שנה אחת, מפגש קצר שהפיג לרגע קט את הבדידות, אך אפשר לנתן להפנים חוויה מיטיבה – שמישהו רואה אותו, מכיר בצרכיו ומקבלו ללא תנאים: בשמחתו, בבדידותו, כאביו ומלחמתו התמידית בין החיים למוות.

קשר מכיל בתוכו שלוש מילים בעלות ערך: **קיים**, **שייך**, **רצוי**. כאשר מתנדבים שואלים אותי מה מטרת החונכות, אני מזכרת באותן שלוש מילים, שלכאורה נראות פשוטות כל כך ליישום, אך בפועל, עם ההיתקלות של המתנדב במסכת ההגנות והחשדות של הנערים, הן הופכות למלאכת יצירה מורכבת ומאתגרת בפני עצמה.

נראה כי נתן זכה לחוות על בשרו את אותן מילים ולהכיר בניעומות החוויה להרגיש קיים, שייך ורצוי. כולי תקווה כי חוויה חד-פעמית זו הופנמה אצלו, והוא יוכל להרחיבה גם למערכות יחסים חדשות שיעז לפתח בעתיד.

תכנית "דרך המלך" – עמותת עלם

עמותת עלם פוגשת בני נוער וצעירים החווים קשיים אישיים, משפחתיים וחברתיים. לרבים מהם חסרה דמות בוגרת ומשמעותית להזדהות, שיתוף וחינוך – דמות אשר מאמינה בכוחותיהם וביכולותיהם ומדברת אליהם "בגובה העיניים". לרבים מהם אין מי שיכוננם, ינחה אותם, ייתן להם מידע על אפשרויות נוספות, יעודדם וילווה אותם בדרכם.

בני נוער אלו סובלים מקשיי תפקוד הבאים לידי ביטוי בנשירה מבית הספר, קשיים במציאת עבודה והתמדה בה לאורך זמן, נסיגה חברתית והימנעות מהתמודדות עם משימות יום יומיות פשוטות. כתוצאה מכך, חלקם מסתגרים בעצמם, חלקם מפתחים יחס של התרסה כלפי החברה ופורקים את תסכולם בדרכים שונות, ויש מביניהם הפונים לחפש "מקורות הכנסה" קלים, אשר לרוב יגררו אותם לעבריינות.

ב"דרך המלך" מאמינים כי באמצעות יצירת קשר בין-אישי חם ותומך עם מבוגר משמעותי והתנסויות בסביבה תומכת, ניתן לחזק בקרב בני הנוער את הדימוי העצמי ואת הערך העצמי, וכן לפתח ולשפר את מיומנויות וכישורי החיים שלהם.

"דרך המלך" היא תכנית ארצית, המציעה מודל עבודה פרטני ארוך טווח לבני נוער וצעירים בני 12-15 הנמצאים במצבי סיכון שונים: נשירה מבית ספר, שוטטות ועזובה, קרבות של מקרי אונס והתעללות מינית, מצב של דחייה חברתית קשה, מעורבות בפלילים, שימוש בסמים ואלכוהול וכיוצא באלה.

מטרת התכנית היא להעלות את בני הנוער הללו על "דרך המלך" – לשלבם בקהילה מן הבחינות החברתיות, המקצועיות והתעסוקתיות. לצורך כך מוצעים שלושה מסלולים:

א. חונכויות אישיות – נער מלווה למשך שנה (לפחות) על ידי מתנדב, המהווה עבורו חונך אישי ודמות של מבוגר משמעותי; זאת במטרה ליצור עמו קשר חם ותומך ולסייע לו בפיתוח כישורי חיים ובחיזוק ביטחונו העצמי.

ב. שילוב במקומות תעסוקה – הנערים משולבים בבתי עסק שונים אשר הביעו עניין ונכונות לקחת חלק בתהליך שילובם בקהילה.

ג. הכשרה מקצועית – הנערים והנערות משולבים במסגרות המספקות הכשרות מקצועיות שונות (בתרומה), וזוכים להעשרה או רוכשים מקצוע מוכבד לחיים.

הרופא שנפגשנו אתו היה רופא שנתן לא פגש בעבר, והפגישה תואמה על ידי עובדת סוציאלית מטעם בית החולים, שנפגשה עם נתן תדיר. השיחה נועדה לתת לנתן אפשרות לשאול את כל השאלות שהטרידו אותו, בתקווה שהדבר ישכנע אותו להבין את מצבו הרפואי החמור, והוא יתחיל ליטול את התרופות בקביעות. השיחה עם הרופא נמשכה שעה ארוכה, ונתן שאל שאלות רבות וקיבל מענה. וגם אני קיבלתי מענה: המידע האובייקטיבי שניתן אפשר לי להמשיך ולעבוד עם נתן על העניין הרפואי גם לאחר השיחה.

בסופה של השיחה שאלנו את נתן, אם הוא מתכוון להתחיל לקחת את התרופות, ולמרבה הצער תשובתו הייתה שלילית. אך זו הייתה רק תחילת הדרך. נתן ביקש לפגוש נשאים נוספים שכבר לוקחים תרופות, ולשמוע מהם על התהליך. הפגישות הללו סייעו לו לקבל את ההחלטה החשובה, וכיום הוא לוקח את התרופות בקביעות. זהו שינוי חשוב שעבר על נתן במהלך השנה, ושמחתי לתמוך בו בקבלת ההחלטה.

את המילים הללו אני כותב לקראת סיום שנת ההתנדבות. לא קל לי לסכם את הקשר האינטנסיבי ביני לבין נתן. ההתנדבות מסתיימת בשל נסיעתי לחו"ל לצורך לימודים, וכעת אנחנו בעיצומו של תהליך הפרידה בינינו, תהליך משמעותי בפני עצמו. באחת מפגישותינו האחרונות, הבעתי את תחושותי בנוגע לפרידה, כדי לעזור לנתן להביע את תחושותיו שלו. אמרתי לנתן, שאני טס לחו"ל ברגשות מעורבים, כי מצד אחד זו חוויה מרגשת, אך מהצד השני אתגגע לכל מי שאני מכיר בארץ. נתן השיב, כי לי זה דווקא יהיה קל, אני מתקדם וממשיך הלאה, אבל מה יהיה אתו? לו לא יהיה עם מי לדבר... לבי נצבט, והמשפט הזה של נתן החזיר אותי שנה אחורה, לפעם הראשונה שבה סיפרו לי את סיפורו ושנאמר לי שהוא הבן אדם הבודד ביותר ביקום. אני מקווה שבשנה שלנו ביחד, המשפט הזה היה נכון קצת פחות...

במבט לאחור, ההתנדבות בעלם הייתה אחת החוויות המעצימות בחיי והגיעה אליי בדיוק בזמן שהייתי זקוק לה. ההתמחות במשרד עורכי הדין נראית לי כעת כזיכרון עמום, בעוד תחושת הסיפוק מההתנדבות ממלאה אותי. החששות שהיו לי בתחילת הדרך נשכחו כלא היו, ובמקומם למדתי שיעורים יקרים מפז לחיים. התמיכה שזכיתי לה מקרן, רכזת הפרויקט, ומהמתנדבים הנוספים, סייעה לי משמעותית להתמודד עם התהליך ועם הקשיים שחוויתי לאורך הדרך.

נתן ימשיך בחייו, ואני מקווה שיעשה זאת בעזרת חניכה וליווי של מתנדב אחר, ואני אמשיך את חיי במקום אחר, אך עם מטען לכל החיים.

ולעלם, שאפשרה לי להכיר את נתן ולהושיט לו יד, אני אומר: תודה.

זווית אישית

חוויה של חתנדב בניידות עלם

לאחר תקופה של שנתיים וחצי בניידת כתב מורן קטע, המסכם תקופה ייחודית ומשמעותית לו:

עץ לימון / סורן ישראל

על פניו, חמוצים.

על פניו, עשבים שוטים.

בחצר הבית הישן של סבא וסבתא, יש עץ לימון.

הייתי אז בן ארבע וחצי, קטפתי לימון, נכנסתי למטבח, חתכתי בסכין וטעמתי. **כך, הזיכרון הראשון שלי מאותו העץ הוא חמוץ.**

רצתי, המום מהחמיצות שהתפשטה בחכי ישר לזרועותיה של דודתי. "העץ מקולקל", אמרתי לה.

דודי (שהבין שאם לא יעשה מעשה באותו הרגע, עוד צפויות לי שנים רבות של הימנעות מלימון) נזעק לקראתי. "בוא אתי", הוא אמר.

הוא לקח את ידי והוביל אותי החוצה. נעמדנו שנינו למרגלות העץ.

"על פניו, חמוצים" – "הנה, קטוף לך לימון נוסף". קטפתי.

"עכשיו, הבא אותו למטבח".

הלכתי אחריו, הנחתי את הלימון "המקולקל הזה" על השיש.

לא עברו שניות רבות, דודי חתך את הלימון וסחט אותו. מילא בכוס מים צוננים מהמקרר. הוסיף כפית גדושה של סוכר. וערבב את הכול. "נסה אותו עכשיו".

בפרצוף חצי עקום חצי חמוץ, טעמתי.

כך, הזיכרון הראשון שלי מאותו העץ הוא טעים.

לפני שנתיים וחצי הצטרפתי לפרויקט "כתובת רחוב" בעלם. הסתובבתי עם קבוצת אנשים מדהימה.

בני הנוער שמסתובבים בגינות נראים לרובנו "על פניו, חמוצים". מרעישים. ונדליסטים. אלימים.

אבל רגע, לפני שאתם עושים פרצוף חמוץ.

הוסיפו קצת מים צוננים.

הוסיפו קצת סוכר ואהבה.

אני מבטיח שתזכו לריחם וטעמם.

הערב, בפעם הראשונה ביום חמישי זה זמן רב, אני לא אצא לרחוב.

מוקדש לכל אותם נערים-לימונים שפגשתי בדרך. **תודה.**

ניידות הידידות של עלם הן מיזם ייחודי, המופעל בשיתוף פעולה של עמותת עלם עם הקרן לידידות. כיום קיימות בארץ 14 ניידות, הפרוסות מהצפון ועד אילת. צוותי ניידות הידידות של עלם מגיעים בשעות הלילה למקומות שבהם נוהגים לבלות ולהסתובב בני הנוער, ויוצרים עמם קשר. בני הנוער והצעירים המשוטטים המהווים את קהל היעד לניידות, מגיעים מכל מגזרי החברה: ישראלים ותיקים ועולים חדשים, חילונים, דתיים וחרדים, יהודים וערבים. חלקם סובלים מהזנחה סביבתית, חברתית ונפשית, וכתוצאה מכך הם משתמשים בסמים או באלכוהול ומעורבים בפעילות אנטי-חברתית. אחרים מתמודדים עם קשיים האופייניים לגיל ההתבגרות, כגון: בעיות בדימוי העצמי, בלבול בזהות המינית ובעיות חברתיות. התנהגותם מאופיינת לעתים בתוקפנות ובקושי במתן אמון. צוותי ניידות הידידות של עלם פוגשים עשרות אלפי צעירים מדי שנה. אלפים מתוכם הם מתבגרים הפונים לעזרה בפעם הראשונה, אחרים הם צעירים השבים לקבלת סיוע ותמיכה. צוותי הניידות מסייעים לבני נוער אלה בהשגת טיפול רפואי, מזון, מחסה וליווי בהליכים פליליים, ובעיקר במתן אוזן קשבת ובמפגש נעים ומקבל. מאות מופנים אל שירותי הנוער בקהילה להמשך טיפול. אחרים זוכים לסיוע באיתור מסגרות לימודיות ובמציאת מקומות עבודה או מסגרות הולמות אחרות. כל אחד מקבל את המענה המתאים לו בהתאם לצרכיו המזוהים.

הצוותים בניידות מורכבים בעיקר ממתנדבים מסורים, בגילים שונים וממגוון תחומי עיסוק, ומאנשי מקצוע המלווים אותם. הם יוצאים מדי שבוע בשעות לא שגרתיות ויוצרים מפגש אנושי מקבל ומכבד עם בני הנוער ברחוב. תקופת ההתנדבות היא תקופה מיוחדת, מספקת ומשמעותית עבור כל מתנדב ומתנדב בניידת.

מורן ישראל, מתנדב שסיים תקופת התנדבות של שנתיים וחצי שנים בניידת, מספר: "מאז הייתי בתנועת הנוער, בצבא וגם לאחריו, עסקתי בחינוך נוער, בעיקר בלתי פורמלי. את עמותת עלם הכרתי לראשונה עם הקמת מרכז 'הפוך על הפוך' (מרכז מידע וייעוץ לנוער) בשנת 2001 בחולון". מורן היה אז נער פעיל במועצת הנוער העירונית, שהתבקש לעזור לגייס בני נוער למרכז החדש. מספר שנים לאחר מכן, כאשר היה רכז תנועת הנוער העירונית חצ"ב, הכיר את רז, מי שהיה אז מנהל הניידת בחולון. מורן, שהסתקרן באשר לעבודתה הייחודית של הניידת, ביקש להצטרף לפעילות. רז ביקש שימתין עד שימלאו לו 24 שנים. בשבוע שבו הגיע לגיל זה, קיבל מורן מטלה במסגרת קורס "שיטות מחקר איכותניות" באוניברסיטה. מורן, שזכר את הבטחתו של רז בקשר להתנדבות בניידת, מיהר להתקשר אליו וביקש להצטרף לניידת כדי להתנדב וגם כדי לכתוב עבודה בנושא. "הערב הראשון שבו יצאתי לרחוב היה בחג האוהבים הלועזי", מספר מורן, "כבר באותו ערב, באופן סמלי, התאהבתי בעבודת הרחוב עם הנערים". לאחר חודשיים סיים את המטלה לאוניברסיטה, אך היה לו ברור שהוא ממשיך להתנדב. לדבריו, הנוער שפגש ברחוב אינו שונה מהנוער "הנורמטיבי" שאתו עבד קודם לכן. הוא "נורמטיבי" באותה מידה, ובכלל, זה תלוי ב"משקפי הנורמה" של המתבונן.

זרקור על

עכ"ו

עיר מתנדבת נוער:

קידום יזמות חדשות ופיתוח מנהיגות נוער בקהילה, פיתוח והטמעה של התמקצעות בהתנדבות נוער

את התכנית יזמו מנהל חברה ונוער במשרד החינוך וג'וינט ישראל, והשותפים לחזון ולדרך הם: הרשויות המקומיות, אנ"א (ארגון אכסניות הנוער), משרד הרווחה, פיקוד העורף, משרד הקליטה, ארגונים ועמותות בתחום הנוער והקהילה, עסקים, מכוני מחקר ואחרים.

מרכיב חשוב ומשמעותי בעשייה הוא יצירת שותפויות בין ארגוני ההתנדבות והעוסקים בתחום הנוער ברשות המקומית ובין החינוך הפורמלי והבלתי פורמלי. באמצעות שותפויות אלו נוצרות הזדמנויות חדשות וייחודיות להתנדבות נוער ברשויות המקומיות ובארגוני ההתנדבות.

מטרותיה העיקריות של התכנית

- ✦ קידום כמות ואיכות התנדבות הנוער באמצעות יצירת הזדמנויות חדשות, אטרקטיביות ומגוונות להתנדבות בני נוער
- ✦ יצירת שותפות אסטרטגית עם בכירים ברשות ועם מובילי ארגונים גדולים ומרכזיים, תוך הובלה משותפת ועשייה בין-מגזרית לשם קידום תכניות התנדבות לנוער
- ✦ יצירת כלים טכנולוגיים להרחבת התחום וביסוסו
- ✦ יצירת התמחויות המותאמות לאוכלוסיות מגוונות
- ✦ הנחלת והפצת הידע והכלים המקצועיים
- ✦ פיתוח כלי מחקר והערכה לבחינת השפעת ההתנדבות

מרכז ידע והדרכה

המרכז מבוסס על התובנות ועל הניסיון הרב שהצטברו בתכנית עמ"ן. מרכז הידע וההדרכה מיועד לאנשי מקצוע ברשויות מקומיות, למשרדי ממשלה ולארגונים העוסקים בנושא ההתנדבות, ברמה הלאומית והמקומית. המרכז מציע לאנשי המקצוע קורסים, הכשרות ויעוץ בתחום ההתנדבות.

הנושאים הנלמדים

- ✦ צעדים בהפעלת מתנדבים ברשות מקומית וארגונים חברתיים
- ✦ התנדבות בארץ ובעולם – נתונים, מגמות ודפוסי התנדבות
- ✦ ההתנדבות החדשה מהי? לדוגמה: "המתנדבים של דור ה-Y מי הם?"
- ✦ ניהול ופיתוח שותפויות מורכבות
- ✦ שימוש ברשתות חברתיות לקידום התנדבות

פיתוח ידע חדש והתאמתו לקהלי היעד

פיתוח הידע מתבסס על חיבור בין תאוריה ופרקטיקה, כתיבת מאמרים וידע חדש בתחום התנדבות הנוער והצעירים: התנדבות וירטואלית, התנדבות רב-תרבותית, התנדבות של נוער בסיכון, התנדבות בין-דורית, התנדבות בשעת חירום, התנדבות משפחתית ועוד.

תכניות מודולריות נבנות בשיתוף הארגונים השונים ובהתאם לצורכי הארגון או הגוף המארגן. תכניות אלו כוללות הכשרות מקצועיות בתחום התנדבות הנוער, כגון: התנדבות נוער בארץ בעולם, התנדבות ואינטרנט, מתנדבי דור ה-Y, צעדים בהפעלת מתנדבי נוער, ניהול ופיתוח שותפויות מורכבות, התנדבות בעת חירום, התנדבות משפחות ואחרים. ההכשרות מועברות בדרכים מגוונות: הרצאות, חקרי מקרה וניהול דיונים וסדנאות חוויתיות. הידע המקצועי הוא עדכני ונאסף בישראל ובעולם. המרצים והמנחים הם אנשי מקצוע, בעלי רקע וניסיון רב בתחום.

פיתוח טכנולוגיות בהתנדבות

זירות המפגש האינטרנטיות מתעדכנות באופן דינמי ויוצרות התאמה בין צורכי המתנדבים לארגונים השונים בדרכם שונות:

רונית בר,

יזמת חברתית,

מנהלת תכניות התנדבות,

האגף להתנדבות ופילנטרופיה,

ג'וינט ישראל

גילי בת ה-15 בחרה להתנדב בחופש הגדול. בעוד שחלק מחבריה וחברותיה מעדיפים ישיבה מול המחשב, בילוי בחוף הים או צפייה בטלוויזיה, גילי מתנסה בחוויה נפלאה – התנדבות בארגון למען בעלי חיים. בתפקידה היא רכשה ידע בתחום אילוף כלבים, ובחופשת הקיץ היא עוסקת בכך ומדריכה ילדים ומשפחות המגיעים לארגון לאימוץ. חוויה ההופכת את החופש הגדול שלה מחוויה מצמצמת לחוויה מרחיבה, מבגרת, מעשירה ומפתחת – חוויה אחרת.

כאשת מקצוע בתחום ההתנדבות, אני גאה לראות את מפעל ההתנדבות מתרחב, יוצר הזדמנויות ייחודיות ומותאמות לבני נוער בתחומים המעסיקים ומעניינים אותם, ומאפשר להם עשייה לאורך כל השנה בזמנים המתאימים להם ולקהילה.

עמ"ן היא תכנית לאומית לקידום התנדבות נוער; זאת באמצעות יצירת תשתיות מקומיות וארציות להתנדבות בכל רחבי הארץ, בכל המגזרים – היהודי, הערבי והדרוזי, ובכל הקהילות. אוכלוסיית המתנדבים היא גילאי 13-18, וכוללת נוער בסיכון, עולים חדשים ובני נוער בעלי צרכים מיוחדים.

התנדבות בני נוער בישראל ובעולם

רונית בר,
מנהלת תכניות התנדבות, האגף
להתנדבות ופילנתרופיה, ג'וינט ישראל
ליאורה ארנון,
מנהלת פיתוח ידע, תכנית עמ"ן מטעם
ג'וינט ישראל

דומה כי חשיבות התנדבותם של בני נוער עבור החברה, הקהילה ומושאי התנדבות וכן עבור בני הנוער המתנדבים עצמם היא מובנת מאליה; ההתנדבות מפתחת סולידריות חברתית וערבות הדדית, והיא מקדמת את התפתחותו של דור עתיד בעל אחריות חברתית ואזרחית, הלוקח אחריות על המתחולל סביבו. ממחקרים שנערכו בעשורים האחרונים מתברר, כי "תחושות הבטן" הללו מקבלות חיזוק אמפירי משמעותי, ורבים מהם חושפים תועלות רבות מאוד של ההתנדבות. אנו נתמקד בתועלות עבור הנער המתנדב.

ממחקרים על התנדבות בני נוער בארץ ובעולם עולה, כי התנדבות היא חוויה מיטיבה ובעלת השלכות התפתחותיות משמעותיות על מתבגרים (בר, 2008, עמ' 113-118). נמצא כי בני נוער מתנדבים חווים אושר בעצמות גבוהות יותר, הם אופטימיים יותר ובעלי ביטחון עצמי רב יותר מבני גילם שאינם מתנדבים (Sherrod & Flanagan, 1998); כמו כן הם תונוים פחות לסכנת הידרדרות להתנהגויות סיכון, כגון: שימוש בסמים (Youniss, Yates & Yang, 1997), אלימות (מגן, 2007) או התנהגות עבריינית העולה להובלים למעצר (Uggen & Janikula, 1999).

במחקר נוסף מצאו אוונס ועמיתיו (Evans, Clisby, Alsop & Craig, 2002, p. 23), כי מתנדבים אשר לקחו חלק בתכנית התנדבות ארוכת טווח, ציינו כי פעילותם ההתנדבותית הביאה עמה מספר תועלות משמעותיות להם עצמם: עלייה בביטחונם העצמי, פיתוח מיומנויות עבודת צוות, הנאה, שיתוף פעולה, למידה להתפשר ולהקשיב לאחרים, שיפור כישורי התקשורת הבין-אישית, היכרות עם אנשים חדשים ויצירת חברויות חדשות. התנדבות עשויה לתרום גם ליכולתם של המתנדבים להשתלב בעתיד במעגל התעסוקה – היא מייצרת עבור המתנדב הזדמנויות לבחון אפשרויות קריירה שונות ומגוונות ולבחון את מידת התאמתו אליהן, לצבור ניסיון מעשי בתחומי ידע שונים ולרכוש מיומנויות הרלוונטיות להשתלבות בעולם התעסוקה (The UK National Youth Agency, 2007).

▲ הקמה של מערכת אינטרנטית לניהול ההתנדבות בתכנית "מתנדבים לחינוך", יזמת שר החינוך מר גדעון סער
▲ הקמה של "בלוג ההתנדבות" www.jointvolunteering.co.il/blog
▲ הקמה של מערכת אינטרנטית לניהול הידע והמידע בהתנדבות נוער
▲ שימוש ברשתות החברתיות ככלי לגיוס נוער וחיזוק שייכות לפעולה

פיתוח יזמות לאומיות חדשניות בתחום התנדבות הנוער

התכנית מפתחת ומעודדת יזמות חדשניות להגדלת ההזדמנויות להתנדבות:
▲ הקמת קבוצות בנושא "מנהיגות נוער מתנדבת", בני נוער המדריכים קבוצות מתנדבים מגוונות
▲ פיתוח קבוצות נוער מתנדבות בנושא "היזמות החברתית", קבוצות שמטרתן הקמת מיזמים חדשניים בקהילה יחד עם עמותת "אשוקה ישראל", עמותה המקדמת את פיתוח נושא היזמות בישראל
▲ הקמת קבוצות נוער פעילות בתחום מניעת תאונות דרכים וחינוך הדור הצעיר לנהיגה בטוחה יחד עם עמותת "אור ירוק"
▲ פיתוח פילנתרופיה צעירה עם עמותת "מנהיגות עסקית צעירה"
▲ הקמת קבוצות נוער בתחום אמנויות הבמה והתאטרון
▲ הקמת "החנות הירוקה", חנות יד שנייה לנוער, בשותפות עם עמותת "לב אוהב", רשת סקאל ואחרים

פעולות עמ"ן ושותפיה במהלך השנים

▲ **הקמת 45 יחידות להתנדבות נוער** ברשויות המקומיות, במטרה להסדיר ולמסד את הטיפול בהתנדבות הנוער. היחידות פועלות תחת אגף הנוער או אגף החינוך, ותפקידן ליצור הזדמנויות להתנדבות עבור כל בני הנוער במסגרות החינוכיות המגוונות וכן לייצר שותפויות.
▲ **קיום כאלף ימי הכשרה ו-17 ימי עיון וכנסים מקצועיים** בנושא התנדבות נוער. כולם הועברו על ידי מנחים מקצועיים בתחום התנדבות הנוער, אשר העלו תכנים מרכזיים וחדשניים מעולם התוכן הרלוונטי לכל העוסקים בתחום.

▲ **הקמת מרכז מידע וידע**, המתעדכן על בסיס קבוע ומספק ידע חדשני ומבוסס ניסיון לאנשי מקצוע בתחומים שונים: כתיבת פרסום מאמרים, איסוף ותייעוד ידע עדכני מהעולם והקמת בלוגי התנדבות.

▲ **פיתוח תחומים חדשים להתנדבות בני נוער**, שיצרו מאות הזדמנויות ואפשרויות חדשות עבור בני הנוער להתנדב בתחומי העניין שלהם – מגוון של תפקידים אטרקטיביים, תחומי פעולה חדשים ואוכלוסיות חדשות.

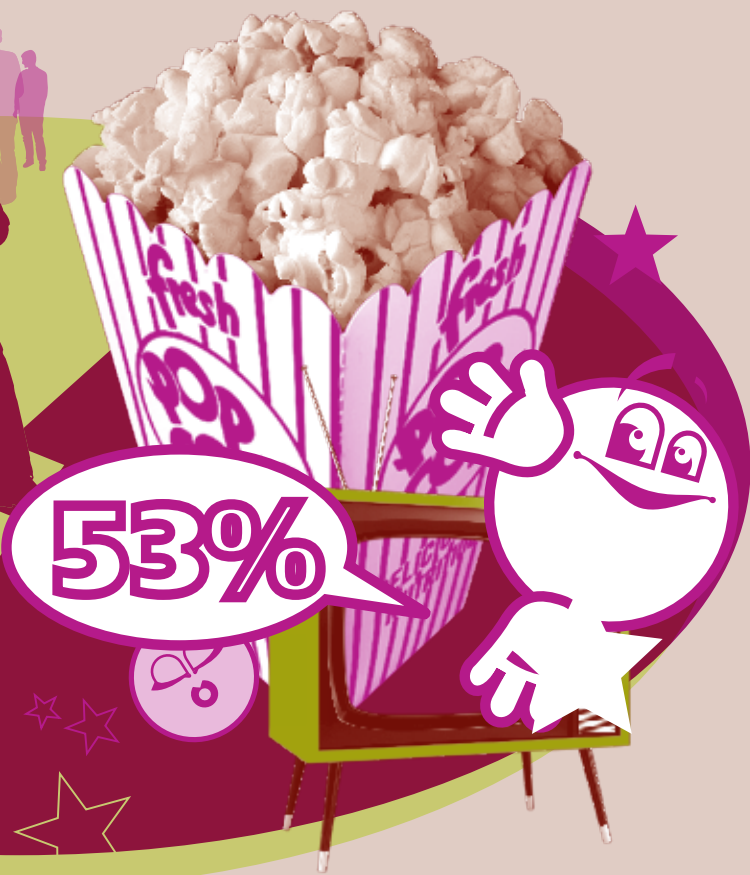
▲ **קידום התנדבות נוער ברמה הלאומית**, באמצעות פיתוח ועדה לאומית בין-משרדית לקידום התנדבות הנוער ושותפות בה. בוועדה ייקחו חלק ארגונים ואנשי מקצוע משמעותיים בחברה בישראל.

▲ **פיתוח מערכות טכנולוגיות** מתקדמות לקידום התנדבות נוער. הוקמו מערכת לניהול ידע ומידע בהתנדבות נוער ומערכת לניהול התנדבות ברשות המקומית. הרשתות החברתיות משמשות כבמה להעברת מסרים לנוער ואנשי מקצוע ולרתימת בני נוער ושותפים לקידום התנדבות בני נוער.

▲ **יצירת שותפויות** משמעותיות לקידום התנדבות והוקרת מתנדבים. ברשויות שבהן פועלת עמ"ן פועלים צוותים משותפים של חינוך פורמלי ובלתי פורמלי וארגוני התנדבות, המקדמים התנדבות נוער, בין השאר, באמצעות אירועים לביסוס והרחבת ההתנדבות ביישוב: ערבי הוקרה עירוניים, שבוע התנדבות, ימי חשיפה וגיוס ועוד.

ליצירת קשר וקבלת מידע נוסף: ג'וינט ישראל, האגף להתנדבות ופילנתרופיה: jdc.org.il

ronitb@jdc.org.il

עוד נמצא, כי קיימת סבירות גבוהה שבני נוער המעורבים בפעילות התנדבותית יתפתחו לאזרחים מעורבים ופעילים גם בבגרותם. במחקרים רבים נמצא, כי קיים מתאם חיובי בין ההתנדבות בגיל ההתבגרות לבין ההתנדבות בגילים מבוגרים יותר (Janoski, Musick & Wilson, 1998). נמצא כי גם בקרב בני נוער בסיכון אשר לקחו חלק בפעילות התנדבותית הייתה סבירות גבוהה מאוד למעורבות בדיונים פוליטיים עם מבוגרים או עם חברים, לתחושת ביטחון רב יותר ביכולתם לסיים ארבע שנות לימוד במכללה ולאמונה בכוחם לייצר שינוי בקהילה שבה הם חיים (Spring, Dietz & Grimm, 2007).

היקפי התנדבות של בני נוער בישראל ובעולם

הנתונים האחרונים על היקפי התנדבות בני הנוער בישראל נאספו בסקר שערכה תכנית עמ"ן – עיר מתנדבת נוער, שותפות בין ג'וינט ישראל למנהל חברה ונוער במשרד החינוך. הסקר, שנערך על ידי מכון "דחף", מתבסס על נתונים שנאספו במהלך השנים 2009–2010 בקרב 1,560 בני נוער, אשר היוו מדגם מייצג של האוכלוסייה היהודית בישראל (להוציא חרדים בגילים 13–18).

מהסקר עולה, כי כאשר בני הנוער נשאלו: "האם אתה עוסק בפעילות התנדבותית?" 47% השיבו בחיוב. מתוכם, 36% מתנדבים אחת לשבוע, 32% מתנדבים מספר פעמים בשבוע ו-19% מתנדבים אחת לחודש או אינם מתנדבים כלל. עוד נמצא כי בקרב 65% מבני הנוער המתנדבים ישנו בן משפחה נוסף מדרגה ראשונה שמתנדב.

בכל הנוגע למניעי ההתנדבות, נמצא כי המניעים בעלי העוצמה הרבה ביותר היו: "זה גורם לי לתחושה טובה" (44%) ו"אני אוהב לעזור לאחרים" (33%). 20% מבני הנוער טענו כי הם לוקחים חלק בפעילות התנדבותית כיוון שמחייבים אותם בתכניות בית ספריות, כגון "מחויבות אישית".

מעדותם של בני הנוער בסקר עולה כי המעשה ההתנדבותי מחזק את הביטחון העצמי (38%) ומפתח את הכישורים החברתיים (33%). עוד נמצא כי תחומי המנהיגות החברתית (25%) והתנדבות לטובת בעלי צרכים מיוחדים (28%) הם התחומים המובילים בהתנדבות בני הנוער.

כאשר מתבוננים על נתונים המתייחסים להיקפי ההתנדבות בישראל בהשוואה למקומות אחרים בעולם, יש לקחת בחשבון כי קיימת שונות בהגדרת בני הנוער – בחלק מן המדינות אלה מוגדרים כבני 12–18 ובחלקן ההתייחסות היא לבני 15–24, בדיוק כשם שישנה שונות בהגדרת המונח "התנדבות" – בחלק מן המדינות ההתייחסות בנתונים היא רק לפעילות שנעשת במסגרת ארגונים ללא כוונת רווח, ובאחרות ההתייחסות כוללת נתונים של פעילות המתרחשת גם במערכות חינוך או במסגרת בלתי פורמלית. כמו כן, ישנה שונות גם בתדירות ההתנדבות – בחלק מן המדינות מונים רק התנדבות מתמשכת, בעוד שבאחרות מספיקה גם פעולת התנדבות אחת ב-12 החודשים שקדמו לסקר. כמו כן, במדינות רבות אין כלל נתונים לגבי התנדבות בני נוער, ובחלק מהמדינות הנתונים ישנים יחסית, היות וסקר על התנדבות נוער אינו דבר שנהוג לעשות לעתים קרובות (לפעמים סקר מקיף בתחום זה אף נעשה רק אחת לעשור).

להלן חלק מהנתונים העדכניים ביותר שניתן לאתר כיום על היקפי בני נוער מתנדבים: בקנדה, בסקר שנערך בשנת 2007, נמצא כי 58% מבני הנוער (גילאי 15–24), התנדבו לפחות פעם אחת במהלך השנה שקדמה לסקר במסגרת ארגון פורמלי;¹ בבריטניה, בשנת 2007, נמצא נתון דומה, של 57% בני נוער מתנדבים (גילאי 16–24), שייצגו 43% מתנדבים קבועים ו-13% מתנדבים אפיזודיים (חד-פעמיים או מזדמנים);² בארצות הברית, בסקר שנערך בשנת 2005, נמצא כי 55% מבני הנוער

(גילאי 12–18) התנדבו לפחות פעם אחת במהלך השנה שקדמה לסקר במסגרת ארגון פורמלי, מתוכם 18% לקחו חלק בפעילות התנדבותית במסגרת בית הספר ו-34% התנדבו במסגרת הכנסייה (או ארגון דתי אחר);³ בגרמניה, נכון לשנת 2004, 36% מבני הנוער התנדבו (לא כולל תכניות חובה של בית הספר);⁴ בסינגפור, ב-2006, התנדבו 28% מבני הנוער (נתון זה לא כלל את אחוז בני הנוער שלקחו חלק בפעילות מעורבות חברתית, שהיא חובה במסגרת בתי הספר במדינה).⁵

מגמות בהתנדבות בני נוער

השינויים הרבים המתרחשים בחברה המערבית במאה העשרים ואחת משפיעים מאוד גם על עולם ההתנדבות. בשנים האחרונות אנו עדים למספר מגמות בולטות בתחום ההתנדבות בכלל ובתחום התנדבות הנוער בפרט. המגמות שמסתמנות הן פועל יוצא של השינויים באקלים החברתי-קהילתי, במבנה המשפחתי, בדפוסי התעסוקה ובדפוסי החינוך של הדור הצעיר. כמו כן תולדה של השינויים הטכנולוגיים המואצים, אשר יש להם השפעה משמעותית על דרכי התקשורת והאינטראקציות שבני הנוער של היום לוקחים בהן חלק.

1. Michael, H., Lasby, D., Ayer, S., & Gibbons, W. D. (2009). *Caring Canadians, involved Canadians: Highlights from the 2007 Canada survey of giving, volunteering and participating*. Ottawa: Authority of the Minister Responsible for Statistics.
2. Hutin, M. (2008). *Young people help out: Volunteering and giving among young people*. London: The Institute for Volunteering Research.
3. www.polk-fl.net/community/volunteers/documents/servicelearning/FactSheet_ROSITV.pdf
4. www.cev.be/data/File/CEV-YOUVOLreport.pdf
5. www.worldvolunteerweb.org/resources/research-reports/national/doc/singaporeans-donate-less-money.html

רבים בוחרים בהתנדבות זו, המשתלבת היטב באורח חייהם ומאפשרת להם להביא לידי ביטוי את החיבור שלהם לתחום.

ד. תחומים חדשים, אפשרויות חדשות, אוכלוסיות חדשות: בשנים האחרונות הולכות ומתפתחות תכניות לשילובן של אוכלוסיות שלא היו מעורבות בפעילות התנדבותית בעבר, כחלק מתפיסת ההתנדבות ככלי משמעותי ליצירת שילוב חברתי. במסגרת תכניות אלה מוצע לבני נוער בעלי צרכים מיוחדים, לבני נוער בסיכון ולבני נוער הסובלים ממחלות שונות לקחת חלק בפעילות התנדבותית בעצמם, תוך שימת דגש על הנגשת ההתנדבות ותהליכי ליווי ותמיכה למתנדבים עצמם.

ה. התנדבות גלובלית, התנדבות בסביבה רבת-תרבותית (voluntourism): בעשור האחרון הולכות ומתפתחות ברחבי העולם תכניות להתנדבות בין-לאומית, המקדמות הבנה בין-תרבותית ומתאימות עצמן לקהילות הרבת-תרבותיות שמאפיינות כיום את העולם המערבי. יותר ויותר בני נוער ברחבי העולם בוחרים לבצע את פעילותם ההתנדבותית במדינה אחרת ולנצל את ההזדמנות להיכרות מקרוב של תרבות וחברה חדשה. כמו כן, קיימות כיום תכניות התנדבות קצרות טווח המציעות לבני נוער לשלב בין התנדבות לבין תיירות ולקחת חלק בפעילות התנדבותית כחלק מהטיולים שהם יוצאים אליהם בתקופות שונות בחייהם.

חלק מן המגמות שהוזכרו מורגשות במלא עצמתן בישראל כיום, וחלקן עדיין בהתהוות. השינויים הללו בדפוסי ההתנדבות, באופן שבו בני הנוער תופסים את ההתנדבות ובציפיות שלהם, מביאים לכך שעל ארגונים להיערך ולהמשיך להשקיע משאבים בניהול המקצועי של בני הנוער המתנדבים ובניהול המקצועי של תכניות ההתנדבות, כך שאלה תבאנה בחשבון גם את השינויים מרחיקי הלכת שעוד צפויים לנו בשנים הקרובות.

מקורות

בר, ר' (דצמבר, 2008). פיתוח וקידום התנדבות נוער וצעירים/ות בישראל. **60 שנות חינוך בישראל: עבר, הווה, עתיד**, כנס מנדל לחינוך, כפר המכביה

מגן, צ' (2007). **דרך אחרת: טיפוח המיטביות מול התגברות האלימות**. תל אביב: אוניברסיטת תל-אביב.

Evans, R., Clisby, S., Alsop, R., & Craig G. (2002). *Does youth action pay? An evaluation of action pays*. Hull, UK: University of Hull.

Janoski, T., Musick, M., & Wilson, J. (1998). Being volunteered? The impact of social participation and pro-social attitudes on volunteering. *Sociological Forum*, 13(3), 495-519.

Sherrod L. R., & Flanagan, C. A. (1998). Youth political development: An introduction. *Journal of Social Issues*, 54(3), 447-456.

Spring, K., Dietz, N., & Grimm, R. (2007). *Youth helping America: Leveling the path to participation: Volunteering and civic engagement among youth from disadvantaged circumstances*. Washington, DC: Corporation for National and Community Service.

The National Youth Agency, UK (2007). *Young people's volunteering and skills development*. Research report no. RW103. Leicester, UK: The National Youth Agency. Available at www.education.gov.uk/research/data/uploadfiles/RW103.pdf

Uggen, C., & Jankiula, J. (1999). Volunteerism and arrest in the transition to adulthood. *Social Forces*, 78(1), 331-362.

Youniss, J., Yates, M., & Yang, S. (1997). The role of the community service in identity development: Normative, unconventional and deviant orientations. *Journal of Adolescent Research*, 12, 245-262.

brook1@netvision.net.il
ronitb@jdc.org.il

ישנה חשיבות מכרעת לזיהוי המגמות העולמיות, להכרה במציאות המשתנה ולהתאמת דרכי הפעולה עם בני נוער מתנדבים למציאות חדשה זו. המגמות שיש לקחת בחשבון הן:

א. שינויים בדפוסי ההתנדבות – מעבר מהתנדבות אינטנסיבית להתנדבות "שעות פנאי": בני הנוער של היום חווים עצמם כעמוסים ועסוקים מאוד. בחברה צרכנית, שיש בה אפשרויות בחירה אין-סופיות ואשר בני הנוער החיים בה מורגלים לבצע מספר משימות במקביל (דור המולטי-טסקינג), יותר ויותר בני נוער מחפשים דרך להשתלב בפעילות התנדבותית שתתיישב עם אורח חייהם הכאוטי ותהפוך להיות אחת מן הפעילויות שהם מבצעים במסגרת שעות הפנאי שלהם. למעשה, אנו מזהים היום מגמה שבה בני נוער רבים יותר מעורבים בפעילות התנדבותית, אך כל מתנדב תורם מספר שעות פחות, וזאת במסגרת פעילויות התנדבות משימתיות, קצרות טווח, שאינן דורשות מחויבות ארוכת טווח ומכבידה.

ב. ציפיות חדשות של בני הנוער המתנדבים: בני נוער מתנדבים חשים כי הם משקיעים בהתנדבות את המשאב היקר ביותר שלהם – הזמן, ועל כן יש להם ציפייה ברורה לחוויית התנדבות משמעותית. בני הנוער של היום מצפים מארגון המתנדבים להתייחס אליהם במקצועיות, לספק להם הכשרה, ליווי ותמיכה ולהגדיר להם תפקידים משמעותיים על פי מדדים ברורים להצלחה. הם מצפים גם לגיוון בתפקידים, למסלולי התפתחות וצמיחה, למשוב, ליעילות ולגמישות בלוחות זמנים.

ג. כניסתן של טכנולוגיות אל עולם ההתנדבות: בני הנוער מוצאים כי הסביבה הנוחה להם ביותר לתקשורת כיום היא רשת האינטרנט. הם משתמשים באמצעים טכנולוגיים כמעט בכל תחום בחייהם, וכך הם עושים גם בתחום ההתנדבות. אנו עדים היום ליותר ויותר שימוש של בני נוער בכלים טכנולוגיים לטובת התארגנות חברתית-קהילתית, יזמות חברתית וכן לטובת קידום התנדבות. **התנדבות וירטואלית** היא תופעה חדשה, שבה ההתנדבות מתבצעת כולה או בחלקה באמצעות רשת האינטרנט. בני נוער

בחודש מאי 2007, כאשר העליתי לראשונה את רעיון שנת שירות לגמלאים מקיבוצים דתיים בפני המזכירות המורחבת של הקיבוץ הדתי שהתכנסה לדיון בכפר שלנו – המילים נפלו על קרקע פורייה וחישי קל הנביטו גבעולים והצמיחו פרחים.

בשלוש השנים האחרונות, מאז יצאה היזמה לפועל, שהו בכפר שני זוגות של גמלאים (עשי ודינה פשחור מקיבוץ עין הנצי"ב ואחריהם דני ונילי שור מקיבוץ טירת צבי, וב"ה בתשע"א – פוריה ואלי סומר מכפר עציון), אשר כונו "הסבא והסבתא של הכפר". האתגר שבמיזם היה – ועודנו – אתגר כפול: לתורמים ולנתרמים; לנותנים ולמקבלים. לימים התברר כי הזכות להעניק לחניכים – דלת פתוחה, אוזן קשובה, עצה מועילה, כוס קפה מהביל, טפיחה חמה על שכמ – היא היפה במתנות שאותה קיבלו הגמלאים מחניכי הכפר.

הסנוניות הראשונות – עשי ודינה – הגיעו אל הכפר בראש פתוח ובלב פתוח. לא הוגדרה מתכונת עבודה ולא עוצבו דפוסי פעולה, אלא אופן הקשר כמו גם הגדרת התפקיד התגבשו "תוך כדי תנועה", במהלך שהייתם. החיבור שלהם אל חניכי הכפר היה מהיר וחם. רבים מהחניכים נקשרו אליהם וראו בהם מעין סבא וסבתא – אנשים מבוגרים, רבי מעש ועתירי ניסיון. דווקא היעדר הגדרה פורמלית לתפקידם הקל על החניכים לפנות אליהם בשאלות ובבקשות לייעוץ, או לא אחת – להסב עמם ולשוחח, סתם כך ללא סיבה מיוחדת. גם עבור מי שבאו אחריהם, נילי ודני, היה הכפר כר לפעילות נרחבת. גם הם התקבלו בחום רב והוערכו על פעולתם הענפה והמבורכת.

הגמלאים, שקיבלו אישור מקיבוציהם לצאת לשנת חופש (בשני המקרים היא הוארכה לשנתיים), גילו עולם חדש, צעיר, מאתגר. ילדיהם בגרו ו"הגוזלים שלהם עזבו את הקן"; גם נכדיהם הביולוגיים ויתרו על סבא וסבתא למען מי שעבורם יהיו "סבא וסבתא" בשנה הקרובה, וכך יצאו הזוגות למשימתם כשהם מלווים בברכה המשותפת של שני הבתים – הפרטי והקיבוצי – ועברו להתגורר בכפר.

אנחנו גאים על זכות הראשונים שנפלה בחלקנו להיות לא רק יוזמי המיזם הייחודי והחדשני הזה, אלא גם כפר הנוער הראשון ליישומו. היעדר ההגדרה הרשמית של תפקיד "הסבא והסבתא" בכפר והחופש המלא שניתן לזוגות להגדיר ולגבש את המתכונת המועדפת על ידם, הנוחה להם והמתאימה להם, הם שהיוו את התנאי ההכרחי – שהתברר גם כתנאי מספיק – להצלחתם המופלאה.

מהניסיון הראשוני הקטן והמצומצם (אך החשוב והמשמעותי!) שבו התוודענו אלה אל אלה – חברי קיבוצים וחניכי כפר נוער – נוכחנו לדעת כי שיתופי פעולה בין-דוריים ובין מסגרות שונות, כגון קיבוץ וכפר נוער, עשויים לקרב בין בני אדם, לתרום להגברת חשיפתם של ציבורים שונים אלה אל אלה ולאפשר גם לגמלאים לתרום, ליצור, למצות ולישורם אישיים ואף להגשים חלומות.

כל זוג תרם לפי יכולתו, כישוריו ומידת הבנתו – בסיוע לחוגים ולשיעורי בית, בליווי טיולים, בהסעות, בשיחות מלב אל לב ועוד. חלק חשוב, ואולי עיקרי, היה עצם הימצאותם בכפר, זמינים ונגישים לחניכים בכל שעה שהיא, דלת ביתם פתוחה והם נכונים תמיד לארח, בבחינת כל הבא – ברוך הבא.

הנערים והנערות סיפרו שהבית של "הסבא והסבתא" פתוח בפניהם והם מקבלים בו יחס, ייעוץ, הכוונה ותשומת לב, ללא השיפוטיות והביקורתיות שהם מקבלים לעתים מהצוות החינוכי המלווה אותם. הם עברו עמם חוויות שלא הורגלו לחוות עם הסבא והסבתא האמתיים שלהם, כגון: טיולים, פתרון תשבצים, לימוד שחייה, סיפורי היסטוריה, מפגש עם אמנות וכדומה. גם הצוות, ובעיקר הצוות הצעיר, נעזר ונתמך על ידם ונהנה מייעוץ ותמיכה במצבים קשים ומאורחות לילות בסוף יום עבודה בלוויית תשומת לב והתייחסות ליום שעברו.

הנהלת כפר הנוער "הודיות" רואה בחיוב רב את שהייתם ואת שירותם של "סבא וסבתא" בכפר. כל מוסד חינוכי וכל כפר נוער שיאמץ מתכונת זו או אחרת שבהן יוכלו החניכים להתעשר ולהתעצם הודות לניסיונם העשיר של גמלאים שבאים במטרה וברצון לתרום, ייצא נשכר.

על הכדאיות והתועלת של שהייתם של שני הזוגות בכפר יעידו רבים מחניכיו, אשר נקשרו אליהם בעבותות אהבה, ועל היחס ההדדי החם והלבבי תעיד, בין השאר, הפרידה המרגשת מהם עם סיום תפקידם.

נוכחותם החיונית והמבורכת של "הסבים והסבתות" בשלוש השנים האחרונות בכפר הנוער "הודיות" מילאה אותנו אופטימיות, חיוך ותקווה. הם לימדו אותנו, בעצם נוכחותם בכלל ובתכונותיהם ובמעשיהם בפרט, להיפתח, לקבל יותר, להבין, והכי חשוב – לתת יותר.

צעירים לנוצח "סבא וסבתא" ב"הודיות"

אלי שטיין,
מנכ"ל כפר הנוער "הודיות"

**הזכות להעניק לחניכים –
דלת פתוחה, אוזן קשובה,
עצה מועילה, כוס קפה מהביל,
טפיחה חמה על שכמ – היא
היפה במתנות שאותה קיבלו
הגמלאים מחניכי הכפר.**

“מעניקים סיכוי”

לילדי פניחיות באמצעות מתנדבים

ענבר גל זיו ואיה גליקמן,

ראש תחום מתנדבים,

בתיה מאיר, ראש תחום דוברות והסברה

ורוטי גינוסר, ראש תחום אמנויות

“ילדים בסיכוי – המועצה לילד החוסה”

“ילדים בסיכוי” היא עמותה ציבורית שמטרתה לסייע ל-7,500 ילדים בסיכון אשר הוצאו מבתיהם עקב הזנחה, התעללויות, יתמות ועוד, ונמצאים בסידור חוץ-ביתי – פנימיות ומשפחות אומנה.

מעצם היותה עמותה, הוועד המנהל שלה מושתת כולו על מתנדבים, אשר הוגים, יוזמים ומעצבים את מדיניותה. נוסף על כך, העמותה מפעילה בכל הפנימיות ברחבי הארץ מתנדבים רבים בעלי כישורים ויכולות מגוונים, במטרה לסייע ישירות ובעקיפין לילדים החיים בפנימיות. ההפעלה היא בשני ערוצים מרכזיים:

א. מתנדבים פרטיים, כגון: חונכים, עזרה בלימודים, חוגים ומשפחות מארחות
ב. עסקים למען הקהילה: “שידור” בין גורמים עסקיים, כגון מפעלים וחברות, לבין פנימיות, במטרה שאותם עסקים יאמצו את הפנימייה ויתרמו לה בדרכים שונות, רצוי – על בסיס קבוע

כתבה זו מתייחסת לשלוש תכניות של “ילדים בסיכוי” המושתתות על מתנדבים פרטיים:

א. משפחות מארחות – משפחה מארחת היא משפחה שמוכנה לארח ילד חסר עורף משפחתי בסופי שבוע, בחגים ובחופשות ארוכות. נקבעו אמות מידה לאפיין המשפחות המתאימות לתפקיד ונערכת בדיקה מדוקדקת שלהן לפני שלב ההתנדבות; חיוני שתהיה במשפחות האלו דמות הורה משמעותי (גם הורה יחיד), עליהן לתפקד באורח תקין, להיות בעלות ניסיון בגידול ילדים ובעלי מקום מגורים ותעסוקה יציבים.

הכישורים הנדרשים מהמשפחות הם: יכולת התמודדות טובה עם קונפליקטים ואי-ודאות, פתיחות, יכולת להעניק, יכולת להתמודד עם מורכבויות, בגרות וחשיבה מציאותית וכן נכונות להיכנס לקשר ארוך טווח ולהתמיד בו, תוך מעורבות והשקעה רבה.

משפחת ויינשטיין מחיפה – משפחה מארחת לילד בן 7 – מספרת:

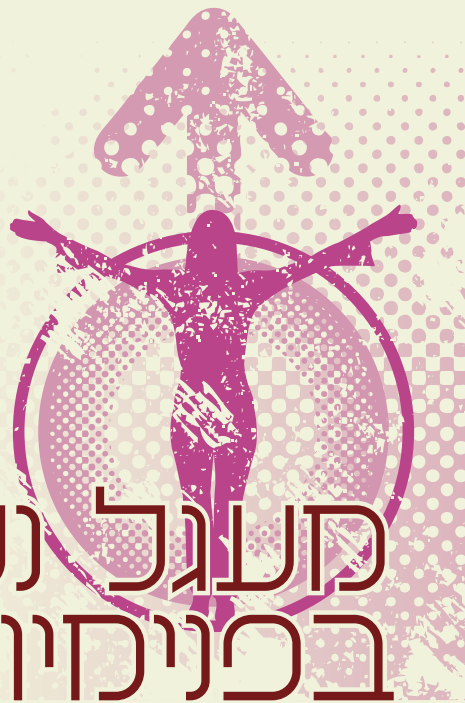
לאחר תהליך ארוך וממושך, פגשנו את יוסי [שם בדוי] לראשונה בפנימייה, יחד עם בנו ומתנה “מדליקה”. ראינו ילד שפוף ראש, שנסיבות חייו תלשו אותו מהוריו וממשפחתו. ילד מופנם, מסוגר, שבקושי הוציא מילה מפיו. מפגש לא קל [...] ראינו כי על אף הקושי, גם יוסי חיכה למפגש אתנו, כי כשכולם יוצאים מהפנימייה הביתה או למשפחה מארחת, הוא נשאר בפנימייה ועצוב לו מאוד [...]

הבנו שאסור לנו לאכזב אותו. עברו עוד ימים ארוכים ופגישות נוספות עד שיוסי ביקר בביתנו ולאט, לאט החל להיפתח. עברנו אתו את תקופת חגי תשרי, את יום הולדתו בחנוכה, סתם שבתות רגילות וגם... את המכות שקיבל מילדים גדולים יותר בפנימייה.

היום יוסי ילד סקרן, דעתן ושובב. אנו משפחה רגילה, הצועדת במסלול החיים עם עליות ומורדות, שמגדלת שלושה ילדים משלה. עובדים, אוהבים את הארץ ואת הבריות, ובעיקר, אנחנו העורף של יוסי. זה ממלא אותנו. זו נתינה עם קבלה ענקית. נותן מעט חום, אהבה, תשומת לב, מקום, ומקבל את החיוך והחיבוק המקסימים ביותר בעולם.

ב. “כישורי קשר” – תכנית חדשה על בסיס התנדבותי המתקיימת כבר שנתיים, ובה כל אחד מ-70 הסטודנטים של שנה א לתרפיה באמנויות משלוחת אוניברסיטת לסלי מלווה ליווי רגשי ילד או ילדה מהפנימייה לאורך שנת לימודים שלמה, אחת לשבוע, למשך שלוש שעות. לכל אחד מן הילדים ניתנת הזדמנות ליצירת קשר עם מבוגר משמעותי שמשקיע רק בו, במטרה להנעים את זמנו, לחשוף אותו לחוויות חדשות מהנות ולהיות אוזן קשבת עבורו.

ד"ר אורלי דביר
מנהלת פנימיות ד.י.ש.
ויו"ר עמותת "כחוט השני – למען ילדים
ללא עורף משפחתי"

מוקדש ל"מעגל נשים מס' 1" –

נשים אשר מביאות אתן חן,

חסד ואהבה, בפעילותן ההתנדבותית לרווחת

ילדים ובני נוער ללא עורף משפחתי

מעגל נשים בפנימיות ד.י.ש. כחו מעגלים בחים

עבודה בפנימיות לילדים ולנוער בסיכון היא אתגר לבעלי מקצוע מנוסים. חרף זאת נראה כי קיים ערך רב לשילובם של מתנדבים בלתי מקצועיים במסגרות אלה. מאמר זה יעסוק בהצצה לתכנית התנדבות ייחודית, הפועלת זה שנתיים לרווחתם של ילדים ללא עורף משפחתי.

ילדים ללא עורף משפחתי

ילדי פנימיות החסרים עורף משפחתי מפגישים את הצוות עם עצמה רגשית גבוהה מאוד של יתמות, נטישה, חוסר אונים ולעיתים גם היעדר תקווה הנראית לעין. כל אלו מולידים מחשבות על הצלה, רצון לאמץ את החניכים ומעורבות רגשית גבוהה, המלווים לעיתים בתחושות הזדהות ואבדן גבולות מקצועיים מקובלים.

לעומת זאת, כחלק מההגנה של אנשי המקצוע, עלולים להיווצר מרחק רגשי ביניהם לבין החניכים ונטייה לאפשר להעלות בחדר הטיפול רק תכנים שהמטפל יכול להכיל. רוזנפלד וסייקס (2000) מציינים כי ההכשרה המאפיינת את יחסי הטיפול המודרניים טוענת להגבלת חשיפת המטפל לתחום העבודה בלבד, וכי נשמרת זרות במערכת היחסים הטיפולית. תפיסה זו מנוגדת ליחסים האמורים לעורר שינוי חברתי, כך שדווקא ילדים ובני נוער ללא עורף משפחתי, אשר חוו חוסר אמון מתמשך בעולם המבוגרים, עלולים שלא לפתח אמון, לנוכח הריחוק ביחסי מטפל-מטופל (רוזנפלד וסייקס, 2000; Horowitz, 1990).

נראה אם כך, שהשילוב של מתנדבים, בעיקר בקרב אוכלוסיות היכולות להפיק מקשר לא פורמלי קרבה וחוויות אמון ושיקום, יכול להיות בעל ערך משמעותי, ולהוות מערך משלים לעבודת הצוות המקצועי. כמו כן, שילובם של מתנדבים מהווה עבור החניכים מפגש המאופיין בחידוש משמעותי. הם מגלים, כי יש אנשים המוכנים להקדיש מזמנם לזולתם מבלי לקבל תמורה חומרית. גילוי זה מהווה חידוש על רקע טעויות חשיבה נפוצות, כגון: "אם אין לי מי לי", "בטוח יוצא לו מזה משהו", "הוא מקשיב לי כי זו העבודה שלו", המאפיינות לעיתים את החניכים.

עבודתם של מתנדבים קשורה גם לרעיון כי תיתכן תמורה שאינה רק חומרית, וכי אנשים פועלים גם ממניעים אחרים. לאוכלוסייה שמתמודדת עם תחושות של פגיעה באימון ושל חוסר אמון בקיומן של הדדיות ואכפתיות, המפגש עם מתנדבים יוצר פתיחות לאפשרות שייתכנו גם מניעים הנובעים מתפיסה זולתנית (אלטרואיסטית) טהורה (רונאל וגטר, 2003).

בפנימיות ד.י.ש. קיימת היערכות מעמיקה להתאמת המענים לילדים ללא עורף משפחתי, בשל העובדה שקבוצה גדולה מאוד של ילדים אינם יוצאים לבתייה במהלך ימי החופשה, אלא נשארים בפנימיות. יצירת המענה הראשוני לצרכים הרגשיים של החניכים חסרי

עבור הסטודנטים זו הזדמנות ראשונה לחוות קשר ופרידה מתוכננים, בהיותם אחראים על התכנית כשלב התנסותי טרום-טיפולי. מעבר לקשר עם הילד, הם מעורבים בנעשה בפנימייה ותורמים מכישוריהם ויכולותיהם לרווחת כלל הילדים.

ג. "האלבום שלי" – בעמותת "ילדים בסיכון"
הבחינו בכך שלילדים החיים בפנימיות אין אלבום תמונות אישי המתעד את חייהם. רוב התמונות המצולמות בפנימיות הן תמונות קבוצתיות, שנשארות למזכרת בתוך הפנימייה. בשל האמונה בחשיבות של אלבום כזה כבעל ערך רגשי רב בקידומו של הילד בהווה ולעתיד, כי "אדם ללא עבר יתקשה לפתח את עתידו", הוקמה תכנית "האלבום שלי", שכולה על טהרת ההתנדבות.

צלמים מתנדבים מגיעים לפנימייה בקביעות אחת לשבועיים-שלושה וכן גם לאירועים מיוחדים ומצלמים את הילדים. לכל צלם יש קבוצת ילדים קבועה שאותה הוא מצלם לאורך השנים.

המטרה, מעבר לתיעוד ויצירת האלבום למען העתיד, היא העלאת הדימוי העצמי של הילדים. הילדים אינם רק אובייקט לצילום, אלא היוזמים היכן להצטלם ועם מי. כך מתפתח חיבור אחר, חיובי יותר, לפנימייה ולמבוגרים המשמעותיים שבה.

הערך המוסף של תכנית זו הוא הקשר המיוחד שנוצר בין הצלמים לבין הילדים. טובה רון, צלמת מתנדבת זו שנה חמישית בפנימיית "עלומים", מספרת על ילדים שהיו חשדנים ולא רצו בתחילה להצטלם ובהמשך הפכו ל"כוכבים", או על ילדים שבאמצעות הצילומים ראו את היופי שבטבע ואת יופיים הם: "התחושה שאני נותנת משהו שמעשיר את הילדים גורמת לי אושר אדיר. אני כל הזמן רוצה להביא משהו מהטוב שנפל בחלקם של נכדי גם לילדי הפנימייה. אני מרגישה שנפלה בחלקי זכות אדירה להיות שותפה לתכנית 'האלבום שלי'. זו עבורי מתנה של תוספת משמעות לחיים שלי. פעילות הצילום והקשר עם הילדים דרך הצילומים היא כבר חלק מההגדרה האישית שלי".

כיום משתתפים בתכנית למעלה מ-50 צלמים מתנדבים, אשר פועלים ב-14 פנימיות.

לסיכום, בבואנו לסייע לילדים החיים בפנימיות, המתנדבים של עמותת "ילדים בסיכון" הם אחד הגורמים המשמעותיים ביותר. מעבר לעזרה הרבה שהפנימיות שואבות מהמתנדבים הרבים הפוקדים אותן, הם מאפשרים לילדי הפנימיות גשר וקשר לעולם שבחוץ ומהווים מודל חיובי עבור ילדים אלו, שבחלקם כבר מבצעים בעצמם פעולות התנדבות עם אוכלוסיות נזקקות בתוך הפנימייה או בקהילה. המתנדבים נותנים לילדי הפנימיות סיכוי אמתי להזדמנות נוספת.

כדי לשמור על רצף המפגשים והחוויות המשותפות". מחד גיסא, מודל זה מאפשר למתנדבות לשמור על קשר ממושך לאורך כשנתיים, ומאידך גיסא, סוג הקשר הנוצר מאפשר לחניכים להרגיש בנוח אם אינם רוצים להצטרף לפעילות המוצעת.

הרעיון הוא לקיים קשר בין מעגל החניכים למעגל הנשים ולחזק את עצם המפגש, תחושת האכפתיות וההיכרות עם חוויות נורמטיביות, ולא דווקא את המחויבות הבין-אישית בין החניך למתנדבת. מעניין לראות כי כהתפתחות משנית מתהליך זה, במהלך התכנית חניכים אחדים הצליחו להתקדם בקשר, נענו להזמנת המתנדבות והתארחו בביתהן, מה שהוביל ליצירת קשרים ייחודיים בין הילדים לבין המשפחות המארחות.

כמו מעגלים במים

תכנית ההתנדבות מהווה מפגש ייחודי ולקראת הגעתן אליו, הנשים עוברות הכנה מקצועית, בדיקת המוטיבציה הקבוצתית לקיום התכנית ועבודה על תמיכת עמיתים הייחודית לעבודת התנדבות של קבוצה החונכת קבוצה. נירה כפיר, בספרה "כמו מעגלים במים" (כפיר, 1989), מתייחסת למעגלים המתערבים במצבי משבר, וסיווג המתערבים נעשה על פי הקרבה לאדם הנתון במשבר, הסבל הנגרם להם מן המצב ופוטנציאל ההתערבות שלהם. המעגלים הם: האדם עצמו, המשפחה והידידים, המתערב התמים או האנונימי, המתערב המקצועי והמתנדבים (שם, עמ' 87). לדבריה, יתרונם של המתנדבים הוא שאין תולים בהם תקוות גדולות, כיוון שהם מהווים תגבור ותוספת לעזרה המקצועית. הוויה זו מסייעת להם להשתחרר מחוויית "הכול יכולים", והם אינם לכודים "במלכודת המצילים".

תרומתם של המתנדבים מעניקה לא אחת לגיטימיות לעצם מצב המשבר וגם מסמלת את מעורבותה של החברה כולה בבחינת "שומר אחי אנוכי" (שם, עמ' 96). מתן עזרה לאדם במצבי משבר או דחק ומצוקה היא התרחשות תומכת שאין לצפות את תוצאותיה מראש. כפיר מציינת בספרה, כי גם עזרה של מתנדב היא בעלת ערך מרבי – אין עזרה גדולה או קטנה, אלא יש לראות את העזרה כמעגל של נתינה וקבלה – עזרה היא תמיד הדדית, היא מאפשרת פעילות גומלין בין הנותן למקבל, ותנועה זו יוצרת איזון חדש במציאות של הנותן והמקבל כאחד. העזרה צריכה לעורר רגשי תודה ולא דווקא מחויבות, מצב אשר משחרר את שני הצדדים מחוסר נוחות או מחווייה של "ברית עולם".

התערבותם של המתנדבים נושאת מעין מסר של בקשת סליחה על ידי נציגי החברה, ואם הרקע למשבר של הילד קשור בהזנחה או בנטישה, הכרוכות גם בהאשמה חברתית, אזי המסר הזה מאפשר למקבל לפתח חמלה וסליחה בתוכו. ובשולי הדברים, פעילות נשות המעגל יצרה מעגלים נוספים במרחב החיים של החניכים, כמו אבן הנזרקה ויוצרת מעגלים במים: חניכי הפנימייה האחרים מתקנאים לא אחת במפגש הפומבי המתקיים בין הילדים חסרי העורף המשפחתי לבין נשות המעגל, מה שמעלה את מעמדם של האחרונים; הצוות החינוכי-טיפול מקבל תגבור משמעותי התורם לצמצום חוויית ההצפה הרגשית; קיימת הכרה בחשיבות ההתנדבות ובערכה הייחודי לילדים ללא עורף משפחתי, ובכלל מעגל מתרחבת האמונה כי בכוחו לתרום למאמץ המשותף ליצירת תקווה.

מקורות

- ויקיפדיה (2010). מעגל נשים. זמין באתר www.ladiescircle.org.il
- כפיר, נ' (1989). **כמו מעגלים במים**. תל אביב: עם עובד.
- רזנפולד, י' וסויקס, י' (2000). "והיינו הולמים" – לקראת שירותים טובים דיים בעבור משפחות וילדים. **חברה ורווחה**, (4), 443-421.
- רונאל, נ' וגטר, נ' (2003). מתנדבים בניידת על"ם: השפעת ההתנדבות למען בני נוער במצוקה על קהל היעד. **חברה ורווחה**, (4), 454-435.
- Horowitz, A.V. (1990). *The logic of social control*. New York: Plenum.

העורף המשפחתי מבוססת לרוב על מערך משפחות מארחות וחונכים. בצד מענה זה, נבנות תכניות טיפול מותאמות לעיבוד חוויות הנטישה, היתמות, תחושת התלישות והיעדר ההשתייכות לתא משפחתי ולקהילה רחבה יותר.

אך ישנם ילדים שאינם יוצרים קשר אינטימי עם משפחה או חונך; נראה כי קיימת אצלם הימנעות, אשר אינה מאפשרת להם לפתח אמון או התמסרות. חלקם נתפסים גם כחניכים שאינם "אטרקטיביים" למשפחה או לחונך. במקרים אלו נדרשים אנשי הצוות לייצר מענים חלופיים, כדי לאפשר לחניכים מפגש ויצירת קשרים "מעבריים", שיהוו מצע ליצירה פוטנציאלית של קשר אישי ואינטימי.

על רקע סוגיות אלה – הצורך ביצירת מערך משלים להתערבות אנשי המקצוע וההכרה כי חניך ללא עורף משפחתי זקוק לחוויה מתקנת של קשר אישי בכלל ומשפחתי בפרט, נבנתה תכנית "מעגל נשים בפנימיות ד.י.ש. – כמו מעגלים במים".

חשיבות גיוס מתנדבים לצורך מפגשים עם ילדים ללא עורף משפחתי היא רבה: המתנדבים אינם נדרשים לקיים קשר אינטנסיבי עם הילדים, ולכן גדל הסיכוי שיוכלו לעמוד בתובענות ובהצפה הנובעים מעולמם של ילדים ללא עורף משפחתי; התרומה הייחודית של מתנדבות נשים לילדים אלו היא חיונית, משום שמרבית הילדים נעדרים דמות אימהית. הנשים הבוגרות מביאות אתן חוויה של אימהות מיטיבה וטבעית, יחסים נורמטיביים של הורים וילדים וערכי מחויבות בתוך משפחה.

"מעגל נשים"

"מעגל נשים" הוא ארגון בין-לאומי, התנדבותי, א-פוליטי של נשים צעירות בגילים 18-45. מטרתו הארגון הן עידוד ההבנה והאחוה בין נשים צעירות מתרבויות ורקעים שונים והגברת מעורבותן ותומכתן למען הקהילה. המוטו של הארגון: חברות ועזרה לזולת (friendship and service). בישראל הוקם הארגון בשנת 1990. כיום פועלים ברחבי הארץ עשרות מעגלים, ובהם חברות מאות נשים, המקיימות פעילות למען הקהילה בהתנדבות מלאה (ויקיפדיה, 2010).

הפעילות הייחודית של "מעגל נשים מס' 1" עם ילדים ללא עורף משפחתי בפנימיות ד.י.ש. כוללת ביקורים של קבוצת נשים בפנימיות אחת לחודש. במהלך הביקורים מתקיימים מפגשים לא פורמליים, פעילות לקראת חגים וכן טיולים של החניכים והמתנדבות מחוץ לפנימייה בימי שישי ושבת, מעין וריאציה של טיולי משפחות. כמו כן מתבצעת פעילות מגוונת בעלת אופי הפגתי, הנבנית במשותף עם צוות הפנימיות. הפעילות נעשית עתים מחוץ לפנימייה ועתים במרחב החיים המוכר לחניכים, מה שמאפשר לחניכים את "התנאי הקיומי" של שליטה.

נשות המעגל הן בעיקר נשים בוגרות, מרביתן אמהות, אשר מצליחות לעורר בחניכים הדהוד של מפגש אם-ילד, במשאלה ליצור "שחזור מתקן" של מפגש קמאי זה. מפגשן של הנשים-האמהות עם ילדי הפנימייה הוא בעל ערך מעצם האימהות המוענקת במפגש זה: "להיות אתם ולצחוק ולהזכיר לעצמי אותי כאימא צעירה, זה ממש ממלא אותי", "אני שמחה שהוא יכול להתפנק אתי, הוא יודע ליהנות מההתעניינות שלי, והוא הפסיק להיות עסוק בלשמח אותי כל הזמן", "בהתחלה היא כל הזמן הציעה להכין לי קפה, לשמור לי מקום, להחזיק לי את התיק, אך בהמשך היא הרגישה נוח להיות ילדה מפונקת המחפשת לעשות אתי כיף", כך אומרות המתנדבות ומשקפות בדבריהן את ה"תנאי הקיומי" הראשון – ההכרח למצוא חן – כדרך להתמודד עם משבר או קושי.

אין יומרה במפגש זה ליצור קשר בין-איש מחיב, כפי שאומרת אחת המשתתפות: "קשה לי להתחייב כי אני גם עובדת ויש גם כל מיני התחייבויות נוספות בחיים, כך שאם באחת המפגשים לילי לא מגיעה, אז חניתה נמצאת

יכי טולדנו פינטו,
עובדת סוציאלית, מעון "עתידות", עכו

חיזוק והקשר

בין דיירי פנימייה לבין משפחותיהם באמצעות מתנדבים

המעון

מעון "עתידות" הוא פנימייה של האגף לטיפול באדם עם פיגור שכלי במשרד הרווחה והשירותים החברתיים, ושוכן בעכו. במעון גרים 82 אנשים בני 15-64, המתפקדים ברמות שונות של פיגור: קל-בינוני, בינוני, קשה ועמוק. נוסף על הפיגור השכלי ישנן בעיות נלוות, כמו: עיוורון, חירשות, שיתוק מוחין, התקפי אפילפסיה, התנהגות מאתגרת, מחלות נפש, זקנה ועוד. חלק מהדיירים שוהים במעון מאז שהוקם, באמצע שנות השבעים, והשאר הופנו למעון בהדרגה מאז. הפנימייה מאופיינת במגורי קרקע ובמראה פורח ומטופח.

עבודה עם מתנדבים

בתחילת שנת לימודים קולט מעון "עתידות" כ-15 מתנדבים חדשים מבתי ספר תיכוניים ומפנימיית נוער בעיר עכו. המתנדבים הם בני נוער המגיעים במסגרת מיזם מחויבות אישית. אנו רואים חשיבות רבה ותרומה משמעותית ביותר לכניסתם של המתנדבים למסגרתנו, הן בהיותם תוספת לכוח האדם והן בשל התפקידים המגוונים שהם ממלאים בהשתלבותם במערך השירותים הבין-אישיים עבור חוסי המעון (גדרון, 1983; כנען, 1990).

המתנדבים הבוחרים להתנדב במעון הם חדורי מוטיבציה ורצון לסייע, אך בעלי ידע מועט מאוד על הנושא וחששות מהמפגש עם דיירינו. בהתייעצות משותפת של הצוות הרב-מקצועי הוחלט, כי המתנדבים יופנו לנתיב של יצירת קשר אישי עם דיירים לצורך העצמתם. לכן בנינו תכנית שלפיה כל מתנדב חונך דייר באופן אישי במשך שעתיים, פעם בשבוע, ביום קבוע אחר הצהריים. הפעילות מגוונת וכוללת שיחה אישית, משחקי שולחן, פעילות ספורטיבית, טיול, עבודת יצירה ומסיבות בחגים.

המתנדבים עוברים הכנה, שכוללת: מתן מידע על הפנימייה והדיירים, סיור בפנימייה וכן היכרות עם כל מתנדב והתאמה אישית שלו לדייר. נוסף על כך, המתנדבים מקבלים הדרכה מהעובדת הסוציאלית ומלווים על ידיה לאורך כל שנת ההתנדבות. היא מעניקה להם חיזוקים, הערכה ועידוד ליזמה ועצמאות בפעילות עם הדיירים וכן מסייעת בהתמדה בבירור קשייהם ובמציאת דרכים להגברת שביעות רצונם מההתנדבות. למרות ההשקעה והמאמצים בשילוב המתנדבים, קרוב ל-30% מהם נושרים באמצע שנת ההתנדבות (תופעת הנשירה מוכרת במקומות ההתנדבות).

הרחבת תחומי ההתנדבות – קשר עם המשפחות

חלק מהמשפחות מעורבות בחיי הדייר, מבקרות אותו, מארחות אותו בביתן ונמצאות בקשר עם צוות המעון, ואילו אחרות מעורבות פחות, ותדירות הקשר בינן לבין בניהן נמוכה ביותר. קשר קבוע ותומך המתקיים בין הדייר ומשפחתו מהווה את אחד המדדים החשובים והתורמים ביותר לאיכות חייו של הדייר בפנימייה. האגף לטיפול באדם המפגר רואה במשפחה שותפה מלאה לתכנון כל המהלכים הנוגעים לחיי בנה או בתה, ועל רקע תפיסה מקצועית זו מושם דגש על מערכת הקשרים דייר-משפחה-פנימייה (משרד הרווחה והשירותים החברתיים, 2008). נושא זה מעסיק את הצוות, ובמיוחד אותי, כעובדת סוציאלית: איך ניתן לחזק את הקשרים המשפחתיים? איך להעניק לדיירים את התמיכה הראויה, כך שיוכלו להדיק את הקשרים המשפחתיים ולשפר את איכות חייהם?

במהלך השנים, על רקע התרופפות הקשרים המשפחתיים של חלק מהדיירים עם בני משפחתם, הגיתי את הרעיון לשתף את המתנדב בחיזוק הקשר בין הדייר ומשפחתו. במסגרת זו נכללות הפעילויות הבאות:

- א. המתנדב כותב למשפחת הדייר מכתב או ברכת חג שהדייר מכתוב לו.
- ב. המתנדב מלווה את הדייר לטלפון בכל שבוע, מוסיף את מספר הטלפון, והדייר משוחח עם משפחתו.
- ג. נערכים מפגשים חווייתיים שבהם משתתפים דיירים, מתנדבים ומשפחות הדיירים. במפגש, הדייר יושב באמצע, ומשני צדדיו משפחתו והמתנדב. שיאו של המפגש הוא פעילות יצירה משותפת. ערב זה מעצים את הדייר ומחזק את הקשר עם משפחתו. השנה התקיים המפגש ביום המשפחה, הדיירים הכינו שלטים מעץ לדלתות חדריהם במעון, בסיוע המשפחה והמתנדב. הצוות המטפל תלה את השלטים, והדיירים חשו גאווה ושביעות רצון.
- ד. בחודש יוני בכל שנה מתקיים טקס סיום ופרידה מהמתנדבים בנוכחות הדיירים ומשפחותיהם. נוסף על דברי תודה למתנדבים, מודגשת בטקס שוב חשיבות הקשרים האישיים של הדיירים עם בני המשפחה, והמשפחות מקבלות חיזוק להתמדתן.

יעל שלובסקי פרס,

מרפאה בעיסוק מוסמכת, רכזת צוות פרא-רפואי במעון "עלה מוריה" ויועצת תחום ריפוי בעיסוק באגף לטיפול באנשים עם פיגור שכלי במשרד הרווחה

זרעים של התנדבות

גיוס תלמידים למען ילדים ובני נוער בעלי צרכים מיוחדים

מעון "עלה מוריה" שוכן בלבה של גדרה ומהווה בית חם עבור 95 ילדים ובני נוער בעלי נכויות התפתחותיות מורכבות אשר זקוקים לעזרה וסיוע מלאים בכל פעילויות היום יום.

המעון, מרשת **מעונות "עלה"** – עזר לילד המיוחד" הוקם בשנת 1995, והוא פועל על פי מודל חינוכי הדוגל בעבודה בקבוצות קטנות עם צוות קבוע, המשמש מעין משפחה. בבסיס הפעילות עומד עקרון הנורמליזציה, על פיו החניכים מקיימים סדר יום נורמטיבי ככל האפשר.

ברוח זו במעון פועלים חמישה **בתים** המאובזרים בריהוט מודרני ואסתטי, ובהם מתגוררים חניכי המעון. מבנה הבית ואביזריו, כמו גם הצוות, מאפשרים לחניכים עצמאות חלקית על פי רמתם התפקודית, במטרה למצות את הפוטנציאל האישי הטמון בכל אחד ולהיטיב ככל האפשר את איכות חייו.

חלק מהחניכים משולבים בבתי ספר לחינוך מיוחד בקהילה ואחרים, לומדים בבית ספר לחינוך מיוחד הפועל במעון. עבור חניכים אשר סיימו את לימודיהם פועלת במעון **מסגרת תעסוקה יומית**, המשלבת תעסוקה תרפויטית עם המשך פיתוח מיומנויות וכישורי חיים. במסגרת זו, החניכים משתתפים בסדנאות יצירה, ועבודותיהם ויצירותיהם נמכרות בשוק החופשי. באמצעות פעילות זו ותחת הסממה "למרות הכול אני יכול", אנו מביאים לידי ביטוי את אמונתנו ותפיסתנו, כי גם לאדם המוגבל ביותר הזכות למימוש עצמי והיכולת להוציא זאת מן הכוח אל הפועל.

בשעות אחר הצהרים משתתפים החניכים בחוגים ופעילויות פנאי מגוונות, כמו: רכיבה טיפולית, יציאה לבית הקפה, ביקור בים ועוד. הפעילות מתבצעת הודות לעבודתם המסורה של צוותים רב-מקצועיים, הכוללים: רופאים, אחיות, מורים, מדריכים, מטפלים, תרפויטים ועובדי מנהלה ומשק, אשר פועלים בגישה הוליסטית לשפור איכות חיי חניכי המעון. בפעילות נוטלים חלק מספר רב של **מתנדבים** מכל גוני החברה: חיילים מבסיס תל נוף ובסיס נחל שורק, אשר מבצעים במעון עבודות תחזוקה שוטפת וכן מסייעים בידי צוות המעון בביצוע ימי כיף מיוחדים וחגיגות עם החניכים. בעזרת החיילים, מתאפשרים הוצאתם ושיתופם של חניכים הרותקים לכיסאות גלגלים בפעילויות פנאי שונות בקהילה; כמו כן מתנדבים במעון חניכי תנועת הנוער "מכבי צעיר", אשר אחת לשבוע מקיימים במעון פעולה שבועית בשיתוף קבוצת דיירים מהמעון; נוסף על כך, ישנן יזמות אישיות של תושבי גדרה, אשר בוחרים להתנדב במעון בהזדמנויות שונות. צוות המעון משתדל ל"תפור" לכל מתנדב את הפעילות המועדפת עליו – יציאה לקהילה (לבית קפה, לספרייה וכד'), יציאה לביטוי עם חניכים או פעילות אחרת במעון.

קשרים של חיבה ואהבה מתקיימים בין החניכים ובני משפחותיהם המתגוררים בכל רחבי הארץ, הן באמצעות ביקורים וחופשות והן באמצעות תקשורת על ידי מצלמות ברשת האינטרנט, מיזם אשר פותח במעון ואשר נועד להעצים, לחזק ולשמר את הקשר בין החניכים ומשפחותיהם.

הדיירים למדו לבקש מן המתנדבים להקדיש זמן מתוך הפעילות המשותפת ליצירת קשר עם משפחותיהם, והם מצפים לכך כל שבוע, בפגישתם עמם.

סיכום

בעבודתנו אנו נשענים על ההנחה המרכזית הגורסת, שמשפחות מקיימות בדרך כלל דפוסי קשר טובים עם ילדיהם השוהים בפנימייה ותורמות בכך לאיכות חייהם. התרופפות של הקשר והיחלשותו הם שלבים אפשריים בתהליך, והם מתרחשים על פי רוב בגלל התבגרות ההורים, היחלשות התא המשפחתי או משברים חולפים. לפיכך בחרנו למצוא דרכים חדשות לעודד ולחזק את הקשר בין הדייר ומשפחתו.

מניסיוננו בשנים האחרונות, שבהן אנו פועלים בגישה זו, למדנו כי בני המשפחה אכן נרתמים לחידוש הקשר כאשר מעורב בו מתנדב. ייתכן כי הקשר האישי הוא שתורם להתחדשות הקשר, ייתכנו גם סיבות נוספות, כמו הרענונות וההתלהבות של בני הנוער, שסוחפים את בני המשפחה והצוותים אתם. תהינה הסיבות אשר תהיינה, התוצאה היא החשובה, ואכן ניכר כי קשרים משפחתיים שבו והתעוררו בעקבות הפעילות.

חשוב גם לציין, כי המתנדבים כולם מדגישים את החשיבות הרבה של ההדרכה שהם זוכים לה. בזכותה פוחת החשש שעמו מגיע המתנדב ונוצר הביטחון להתקרב לדייר, להכירו ולהתמיד בקשר עמו. מרגש לראות את התהליך שעובר על המתנדב לאורך כל שנת ההתנדבות.

בכל קבוצת מתנדבים שמגיעה ישנם המצטיינים, שמתמידים בכל מפגש, צמודים לדייר ומלאי רעיונות, איך להפעילו בכל מפגש מחדש. מתנדבת כזאת היא ליטל, תלמידה בבית ספר "דרסקי" בעכו, שממשיכה להתנדב בחופשת הקיץ, למרות הבגרויות. ליטל הגיעה מפחדת ועם הזמן למדה להתקרב לדייר ולהכיר את צרכיו: בתשומת לב, בכבוד ובהקשבה, כמו צרכיה של האוכלוסייה הרגילה. ליטל מבקשת להמשיך להתנדב גם בשנה הבאה. אנו כמובן נקבלה באהבה רבה.

תרומתם של המתנדבים לארגון, כמו זו של ליטל, מודגשת במחקרה של דריהם (2002), ובמקביל – חשיבות השקעת הארגון כמשפיע ביותר על מסירותם של המתנדבים ועל שביעות רצונם. מכאן עולה החשיבות הרבה של הקצאת משאבים להדרכת המתנדבים, טיפוחם ותגמולם בכל ארגון.

מקורות

גדרון, ב' (1983). מקורות לשביעות רצון של מתנדבים מעבודתם. **חברה ורווחה**, (3), 270-259.

דריהם, ר' (2002). **גורמים המשפיעים על מסירותם של מתנדבים**. עבודת מוסמך, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

כנען, ר' א' (1990) מתנדבים במערכת שירותי הרווחה בישראל. **חברה ורווחה**, י, 318-301.

משרד הרווחה והשירותים החברתיים (2008). **שותפות בין המשפחה לצוות המסגרת החוץ ביתית**. ירושלים: משרד הרווחה והשירותים החברתיים.

מיזם "ילדינו" – חשיפה לשונה וגיוס מתנדבים

מעון "מוריה" שם לו למטרה לעורר מודעות וחשיפה של בני נוער לאנשים בעלי צרכים מיוחדים, תוך יצירת קשר בין תלמידי בית ספר התיכון הסמוך למעון וחניכי המעון. הכוונה היא לעורר את הרצון ואת הנכונות של בני הנוער להתנדב במעון במסגרת "מחויבות אישית" בשנה הבאה – בכיתה י'.

מיזם "ילדינו" נראה מתאים ביותר למימוש מטרה זו, שכן התכנית מאפשרת הזדמנות לקירוב לבבות בין בני נוער מהקהילה ובעלי צרכים מיוחדים, ומעלה את המודעות בקרב התלמידים לפתרונות טכנולוגיים ועזרים משפרי תפקוד ואיכות חיים; כל זאת תוך כדי חשיפה לאנשים בעלי צרכים מיוחדים ובעלי פיגור שכלי.

תלמידי שכבת כיתות ט מבית ספר התיכון הסמוך נבחרו להשתתף במיזם, שהיה יריית הפתיחה לפעילויות ההתנדבותיות, שבהן שאפנו לשלב את התלמידים בהמשך. המיזם שיתואר היווה פעילות מקדימה ומכינה לפעילויות נוספות. כחודש לאחר המפגשים הללו, התנדבו תלמידי התיכון, בצעדה השנתית השלישית לזכרו של החניך ערן אלמוג ז"ל, חניך המעון אשר נפטר לפני שנים אחדות. הצעדה שהתקיימה היא בסימן שילוב אנשים בעלי צרכים מיוחדים ואוכלוסיית גדרה, אשר צועדים יחדיו יד ביד. תלמידי שכבת ט מהתיכון האזורי בגדרה הגיעו כולם לצעדה וסייעו בידי הצוות לשתף בצעדה את כל חניכי המעון, כולל חניכים הרתוקים לכיסאות גלגלים. התלמידים, בסיוע צוות המעון, צעדו עם החניכים יחדיו ברחובות גדרה והתכנסו להפנינג שמח בסיום היום. כך בילו כולם בוקר של כיף ביחד.

תיאור המיזם

המיזם כלל שני מפגשים יומיים: הפעילות ביום הראשון התקיימה בתיכון האזורי גדרה, שם נערכה סדנת הכנה חווייתית, אשר הועברה על ידי עופר, עובד סוציאלי מ"מילב"ת (המרכז הישראלי לאביזרי עזר, בינוי ותחבורה לנכה), המשותף בארבע הגפיים ומתנייד בעזרת כיסא גלגלים ממונע. הוא סיפר את סיפורו האישי ואף עין לא נותרה יבשה. התלמידים וצוות המורים ישבו מרותקים והאזינו לסיפורו בדריכות. בהמשך התלמידים הכירו עזרים מיוחדים המיועדים לאנשים בעלי נכות (עזרים לתפקוד בעזרת יד אחת וכדומה) וכן התנסו בנסיעה בכיסא גלגלים. עופר חיבר את התלמידים לעולמו ועורר חשיבה ודין על נושאים חשובים, כמו: נגישות, עזרה הדדית וסובלנות. בהמשך, רכזת הצוות הפרא-רפואי מ"מוריה" סיפרה על חניכי המעון ונתנה דגשים לעבודה ותקשורת עמם במהלך פעילות.

לאחר כשבוע התקיים יום נוסף של פעילות בחצר מעון "מוריה". התקיימה סדנת יצירה משותפת, שבה יצרו תלמידי התיכון האזורי וחניכי המעון ביחד בובות דינוזאורים גדולות (אשר סופקו לנו בתרומה על ידי עמותת מילב"ת ומועדון "רוטרי" באר יעקב). הדינוזאורים ישמשו כפסלים סביבתיים בבית הספר התיכון ובמוזאון גדרה ויהוו סמל לשיתוף הפעולה, הסובלנות וקירוב הלבבות שהמיזם הביא עמו. בעתיד מתוכננת להיפתח במוזאון תערוכה אשר תציג את פסלי הדינוזאורים שיצרו המשתתפים ואת תהליך העבודה המשותף. מיותר לציין כי הסדנה המשותפת הייתה סיפור הצלחה. קשר מיוחד נרקם בין תלמידי בית הספר וחניכי המעון אשר עבדו יחדיו בשיתוף פעולה כה רב, עד שלא ניתן היה להבחין, מי חניך "מוריה" ומי שייך לבית הספר התיכון. האווירה בסדנה הייתה שמחה וססגונית, והתוצרים שיצרו הילדים היו מקסימים וראויים להצגה. הפעילות כולה תוגבר על ידי מתנדבים ממל"מ וכן מעמותת "רוטרי", סניף באר יעקב ונציגי עמותת מילב"ת.

במהלך הפעילות הביעו התלמידים התעניינות רבה וסקרנות באשר לחייהם של חניכי המעון. על כן, בסיום הסדנה ביקרו בבתי שבהם מתגוררים החניכים וקיבלו הסבר על אודות סדר היום והווי המעון. מספר תלמידים ניכר ביקשו להתנדב במעון והשאירו בידינו את מספר הטלפון שלהם כדי שניצור אתם קשר בהמשך. בסיום הסדנה קיבלו 80 המשתתפים תג השתתפות בסדנת "ילדינו".

ומה בעתיד? מיזם "ילדינו" והתנדבות

בהמשך, אנו מקווים כי תלמידי התיכון אשר השתתפו עמנו בפעילויות התנדבותיות אלו במהלך השנה, יבחרו לעשות אצלנו את מיזם המחויבות האישית בשנה הבאה – כשהיו בכיתה יאנו מרגישים כי השנה נטמנו הזרעים בלבותיהם של התלמידים, ומקווים שינבטו, יבשילו ויכו שורש בשנה הבאה.

פרטים נוספים באתר "עלה": www.aleh.org
ליצירת קשר: yael.press@gmail.com

1. מיזם "ילדינו" הוא מיזם ארצי, פרי שיתוף פעולה של עמותת מילב"ת מתל השומר, הפועלת לשילובם של אנשים בעלי צרכים מיוחדים בקהילה, עם המועדון החברתי "רוטרי", סניף באר יעקב ומ"מ (חטיבת מערכות טילים וחלל בתעשייה האווירית), לקירוב בין תלמידים גיליים ותלמידים בעלי צרכים מיוחדים.

יותם ויסקופ, מייסד המרכז

מרכז לילדים ולנוער ע"ש

"מרכז אורי" נוסד לצורך הפעלת תכנית מניעה המיועדת לילדים בני 10-14 שנמצאים בסכנה נשירה ממערכת החינוך והתדרדרות לעבריינות. המרכז ממוקם בשכונת קטמון בירושלים ומופעל כחלק מפעילות עמותת צדק (עמותה חינוכית שמפעילה עשרות תכניות חינוכיות-ערכיות למאות ילדים ובני נוער בכל הארץ).

המודל הטיפולי

"מרכז אורי" מופעל כולו על ידי מתנדבים, חלקם מתחום החינוך והטיפול. המרכז עובד בדרך הוליסטית שכוללת:

א. מדרוך אישי: לכל נער במרכז מוצמד מדרוך אישי שמלווה אותו ארבע שעות בשבוע בתחומים הרגשיים, הלימודיים, החברתיים והמשפחתיים. הליווי נעשה בסביבתו הטבעית של הנער ובשיתוף פעולה הדוק עם הוריו.

ב. ליווי קבוצתי: הנער משתתף פעמיים בשבוע בפעילות קבוצתית, שבה הוא זוכה למקור נוסף של חום ואהבה; זאת לצד סדנאות העוסקות בפיתוח כישורי חיים ומיומנויות חברתיות. כמו כן, הנערים משתתפים בספורים בדגש על ציונות וערכים, מחנה קיץ וטיולי שטח שונים, שמטרתם לפתח כישורי חיים.

ג. ליווי הורים: כל הורי הנערים משתתפים פעמיים בחודש בקבוצת הורים, שמטרתה להעניק להם כלים להתמודד עם ילדם בסוגיות שונות הקשורות לגיל ההתבגרות, עם חוסר רצון ללמוד בבית הספר ועם בעיות חברתיות שונות. הקבוצה מופעלת על ידי עובדים סוציאליים מתנדבים שמומחים לעבודה עם מתבגרים בסיכון.

1. מפעל הנצחה התנדבותי שהוקם בהתאם להשקפת עולמו של אורי ז"ל. הוא האמין שטיפול מקצועי אשר כולל חום, אהבה והבנה רבים יכול להפחית את סיכויי של הנער להיות עברייני בגיל מאוחר יותר. המרכז פועל כחלק מעמותת "צדק" ובשיתוף עם המחלקה לביקור סדיר, השירות הפסיכולוגי החינוכי, מנהל קהילתי דרום ואגף הרווחה בעיריית ירושלים.

ד"ר איתן ישראלי,
חבר הנהלת עמותת "אפשר",
חבר סגל של בית הספר למדעי התזונה של
האוניברסיטה העברית

שלושה מיתוסים על התנדבות

למראית עין, הכול עוסקים בהתנדבות: מדברים בשבחה, מבצעים אותה, מטיפים לאחרים להתנסות בה. ואלה שאינם מתנדבים חשים, לפחות בחלקם, שעליהם להסביר מדוע אינם מתנדבים. הם כורכים זאת במצבים מיוחדים של עומס מחויבויות, ויש גם המעזים לטעון שאינם בנויים להתנדבות. כך או כך, אופנת ההתנדבות בישראל היא תופעה רווחת, לכאורה מובנת מעצמה: אדם הולך לעבודה, אדם מתנדב. יתרה מזאת, אחד האפיונים של האדם המבוגר הוא מילוי תפקיד חברתי של התנדבות – לא רק בחירה מרצון, אלא גם פעולת חברתית נורמטיבית, שבהיעדרה האדם המבוגר אינו "מבוגר".

אבחן להלן שלושה מיתוסים על התנדבות ואנסה לפרשם על פי הבנתי.

"הוא מתנדב, כי לא טוב לו בעבודתו"

סקירה של מתנדבים במקומות התנדבותם והיכרות עם עשויה להוביל למסקנה, כי הם מחפשים בהתנדבות מפלט ממקומות עבודתם – מה שאינם מצליחים לממש בעבודתם, הם מנסים להשיג בחלופה של ההתנדבות. מסקנה זו ממעיטה בערך ההתנדבות ורואה בה פתרון אישי של המתנדב, שאינו בהכרח מועיל ומתאים לאוכלוסיות שאליהן מכוונת פעולת ההתנדבות: "נכון אמנם שהוא אינו מקבל שכר עבור התנדבותו, אבל הוא מפיק תועלת ישירה ועקיפה מהסטטוס החברתי ומטובות ההנאה החברתיות של התנדבותו".

לעניות דעתי, מיתוס זה יש לעקור. הבחירה בהתנדבות למען הפקת הישגים אישיים היא לגיטימית ורצויה. זהו תהליך של התמרה, מנגנון אישי ראוי של מציאת חלופות למצבים לא נעימים ומורכבים. במקום לברוח מהבעיות האישיות או להילחם בהן ללא סיכוי להצלחה, המתנדב מחפש ומוצא שדה עניין נוסף, פורמלי פחות, שבו קיימים סיכויים טובים למימוש יכולות ותכונות אישיות שלא נמצא להן מקום הולם בעבודה. להתנדבות חייב להיות שכר או תגמול, והיכולת של המתנדב למצוא לעצמו מקום להתנדב מעידה על התמודדות ראויה עם צרכים אופייניים בשלב כזה או אחר בחייו.

"כולם פה מתנדבים זקנים, גמלאים, היכן הצעירים?"

בהתכנסויות חגיגות של מתנדבים, בהמון עם, ניכר כי מרביתם הם מבוגרים, חלקם זקנים-צעירים מעל 65, רובם נשים. "היכן המתנדבים הצעירים?" נשאלת השאלה הקנטרנית. משמע, ההתנדבות היא כנראה עניין לעוברי בטל – זמנם בידם ואין להם משהו טוב יותר לעשותו.

לדעתי, גם מיתוס זה יש לעקור. אתחיל בחלק הקשור בנשים. תכונת ההשתתפות מאפיינת נשים יותר מאשר גברים. הן משתתפות יותר בחינוך ילדיהן, במסגרות של למידה ובהתנדבות. הן נוטות לתפקידים

תכנית התנדבותית

עבור ילדים ובני נוער

בירושלים הנמצאים

בסכנת נשירה ממערכת

החינוך

אורים

תת-ניצב אורי ויסקופ ז"ל

ד. ערבי הורים-נערים: אחת לתקופה מתקיים ערב הורים-נערים, מתוך מטרה לחזק את הקשר של ההורים עם ילדיהם.

התכנית מיועדת ל-20 נערים בשנה. הנערים והוריהם מחויבים להגיע לכל הפעילויות המיועדות להם, זאת כחלק מהצלחת הטיפול של המרכז. המרכז עומד בקשר הדוק עם כלל גורמי החינוך והטיפול שקשורים לנערים (בית הספר, לשכת הרווחה, מדריכי חוגים ועוד).

מפעילי התכנית – מתנדבים

אנו מאמינים שנערים בגילים 10-14 שנמצאים בסכנה לנשירה ממערכת החינוך, זקוקים לדמות משמעותית בחייהם, שתלווה אותם ותסייע להם בנייה חיי היום יום שלהם, בקבלת החלטות ועוד. דמות זו צריכה להיות בעלת לב רחב ורצון להעניק לנער חום ואהבה רבים, מבלי לקבל על כך תגמול חומרי. המרכז מופעל כולו על ידי מתנדבים, שעושים זאת מכל הלב ומתוך מטרה להפחית את סיכויי הנשירה של הנער בעתיד.

במרכז, שנפתח בשנת תש"ע, פעלו 35 מתנדבים, אשר עברו תהליך קבלה והכשרה. התהליך כלל: ראיון קבלה, הנפקת אישור ממשטרת ישראל, סיום קורס מדריכים בהצלחה ומילוי טפסים שונים. רק לאחר כל השלבים הנ"ל, המתנדבים החלו את התנדבותם במרכז.

היעד הראשון של "מרכז אורי" הוא הכשרה וליווי של המתנדבים:

א. קורס מדריכים: כל המתנדבים במרכז (כולל מדריכי ההורים, הצוות מרכז הפעילות והצוות המוביל של המרכז) עוברים קורס מדריכים שאורכו שלושה ימים, ובמסגרתו הם לומדים, בעזרת מערך תכניות ייחודי המותאם לצרכי הילדים, את הנושאים הבאים: יצירת קשר, ניהול הקשר, כניסה למשפחה, קשר עם הקהילה, גבולות, היכרות עם עולמם של המתבגרים, התנהגויות סיכון ועוד.

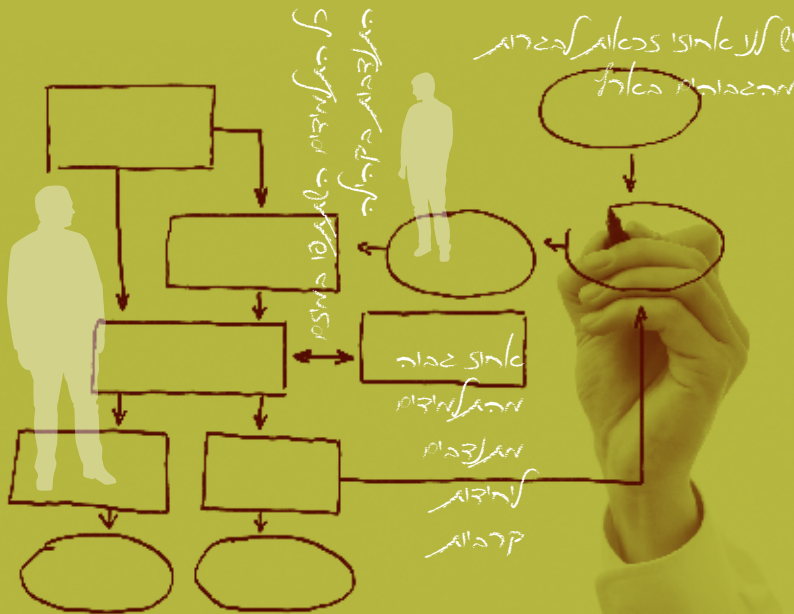
ב. ליווי אישי: אחת לחודש מקבל כל מתנדב ליווי אישי על ידי איש מקצוע מתחום החינוך.

ג. ליווי קבוצתי: אחת לחודשיים מתקיים ליווי קבוצתי על ידי אנשי מקצוע. כל ליווי מתמקד בנושא אחר, בהתאם לצרכים שעולים מהשטח.

ד. ליווי שוטף: צוות הפיתוח של המרכז, יחד עם מנהלי המרכז, עומד בקשר הדוק עם כל המתנדבים ונותן להם ליווי שוטף, בהתאם לצרכים האישיים שלהם ושל הנער.

באירוע הסיכום של שנת תש"ע, המתנדבים סיפרו שהם יוצאים משנת התנדבות מספקת ומלמדת. הם מרגישים שקידמו את הנערים למקומות חיוביים (ואכן הדברים אוששו בבדיקות שנערכו על ידי מנהלי המרכז), ובעיקר – שלמדו רבות על התחום. גם מהנערים והוריהם שמענו תגובות חיוביות על הקשר של הנערים עם מלוויהם.

עוד על מרכז אורי ניתן ללמוד באתר האינטרנט שלנו uri.org.il

תמיר ליאון, אנתרופולוג יישומי, מכון אתוס

התנדבות כמייצרת שייכות

בתחילת יולי 2010, בכמה "נשפי סיום" של שכבות יב, הזמינו הילדים חשפניות כאירוע בידור. המנהלת של אחד מבתי הספר הללו נדרשה להגיב בחדשות הטלוויזיה. תגובתה התחלקה לשניים: בחלק הראשון התנערה מאחריות ("הנשף נערך באופן עצמאי על ידי התלמידים לאחר סיום לימודיהם בבית הספר"), ובחלק השני הגנה על מוניטין בית הספר בכלל ועל היותו "ערכי" בפרט, בעזרת שלושת "עלי התאנה" האופנתיים:

- "יש לנו אחוזי זכאות לבגרות מהגבוהים בארץ".
- "אחוז גבוה מהתלמידים מתנדבים ליחידות קרביות".
- "כל התלמידים השתתפו במיזם התנדבות בקהילה".

למחרת התקשרה אליי האחראית החברתית של אותו בית ספר. אמרתי לה כך: "אם 400 ילדים מבית הספר במסיבת סיום 'רשמית' חווים אירוע 'בידור' שכזה, ואף לא אחד מהם עומד ומביע מחאתו על הדרך שבה הוא מסיים דרכו באותו 'בית ספר ערכי', אזי היסודות שאותם ניסיתם לטעת בקרב הנוער באמצעות ההתנדבות לא צלחו, ועלינו לחשוב על הדרך מחדש".

כיצד ניתן להסביר את התופעה?

ניתן להמחיש את ההסבר באמצעות פירמידת הצרכים של מאסלו: באמצע המאה העשרים, לראשונה בהיסטוריה האנושית, נראתה מגמה רחבת היקף במערב אירופה ובצפון אמריקה – השאיפה למימוש עצמי. לאחר השתחררות ממאורעות קיומיים טראומטיים של מלחמות העולם, עקב הסלידה מצורות שלטון ריכוזיות כפאשיזם, הנאציזם והסוציאליזם וחוסר התוחלת הנראית של מלחמות קוריאה וויאטנם, החל לפרוח הקפיטליזם הליברלי, תופעה שאותה היטיב לתאר פרנסיס פוקוימה בספרו, "קץ ההיסטוריה והאדם האחרון". מגמה זו, אשר החלה להתבסס בישראל, מסיבות שהמאמר קצר מלפרט, לאחר 1967, הניחה את קיומם של שני השלבים הראשונים בפירמידת הצרכים, המבטאים ביטחון בקיום הצרכים הבסיסיים, ושאיפה לכיוון שני שלבי הפירמידה האחרונים, המבטאים הערכה חברתית והגשמה עצמית; ובדרך "נשכח" השלב האמצעי – ההשתייכות

חברתיים של השתתפות בכל הגילים, ובכך מוסברת הימצאותן הרבה בקרב המתנדבים.

אמשיך בעניין "המתנדבים הם זקנים, גמלאים", וכאן המקום לחזור לעניין התפקידים החברתיים של קבוצות גיל אלה: "תפקיד חברתי" הוא פעולה נורמטיבית, שיש לעשותה ובדרך מקובלת. בחברה הישראלית כיום, התנדבות היא תפקיד חברתי. מדוע מבוגרים וקשישים מעורבים בה יותר מצעירים? משום שגילאים אלה כבר אינם מתפקדים כמפרנסים וכראשי משפחות פעילים, גם ילדיהם כבר בגרו ואינם נזקקים לחינוכם. זמנם בידם, והוא מאפשר להם למלא כראוי את תפקיד המתנדב.

"התנדבות היא פעולה של פנאי, ויש נושאי פנאי אחרים המתגמלים יותר מהתנדבות"

הפנאי של ימינו בישראל הוא חטיבת זמן ארוכה, מתגמלת וגם מתסכלת. פנאי יש לצעירים, משפחות וחסרי משפחות. פנאי יש לעניים ולבעלי אמצעים. החברה בכללותה, ובמיוחד הרשויות המקומיות, מספקת ללא הרף הזדמנויות לשימוש בפנאי. פנאי אינו חופשה אלא תעסוקה, ויש לתכננו ולהפיק ממנו את המרב גם ללא מימון רב.

אכן, התנדבות היא תעסוקה בעת הפנאי, וככזו היא מתגמלת באופן מידי. לא במטבע קשה, אלא בחוויות אישיות וקבוצתיות ובמטבע רגשי. התנדבות היא מקום מפגש של השווים ופעולה של שיתופיות. לא תמיד יש הנאה מן ההתנדבות, שכן תפקיד זה, חברתי ככל שהוא, מחייב גם נורמות של פעולה, עתים פורמליות. ארגונים מתנדבים מתנהלים באופן פורמלי, ויש בהם מאבקי כוח וחיכוכים בין-אישיים. בארגונים מתנדבים יש גם קבוצות מאורגנות וסגורות, וקבוצות אלה מנסות לעצמן את מרב ההנאה והתועלת.

זה אינו מיתוס, אלא מציאות. יש אמנם עיסוקי פנאי מתגמלים יותר, אולם ריבוי המתנדבים מעיד על התועלות וההנאות העולות מפעולת ההתנדבות.

אני גם מסכים לאומרים ש"אינם בנויים להתנדבות". בזמנם הפנוי, הם בוחרים בתחומים קרובים להם ומקדישים להם את זמנם ויכולותיהם. ההתנדבות היא אפוא תחום של פנאי פעיל, על קשייו ויתרונותיו.

אפילו: "העולם שלי טוב יותר"

מתנדבים מעידים על עצמם, שמשעה שהתנדבו, חייהם נעשו טובים יותר: עולמם הורחב, הם יוצאים מ"האני" לעבר שדות חדשים, עושים דברים אחרת, לומדים על עצמם וחווים את החוויה של הבחירה העצמית בהקשר החברתי המובהק. זו תרומה שאמנם אין לה מחיר, אך שכן רב בצדה.

מידע חיד"א

מרכז הידע של אשלים

שנת תשע"א יוצאת לדרך

שנת הלימודים תשע"א במיד"א מציעה השנה למעלה מעשרים תהליכי למידה מתמשכים במגוון נושאים רב-תחומיים, ימיעון, כנסים ועוד פעילויות רבות לאנשי מקצוע העוסקים בילדים ונוער בסיכון ובבני משפחותיהם. הנושא המרכזי שמיד"א תתמקד בו השנה הוא שילוב והשתלבות. לנושא זה יוקדשו הכנס השנתי של מיד"א, שיתקיים ב-2 בפברואר 2011, והגיליון השישי של "עט השדה", שיצא לאור סמוך למועד הכנס.

פרס אשלים – הכרה במצוינות וביזמות של אנשי המקצוע בשדה העשייה

"לפעמים, כל מה שצריך זה איש מקצוע אחד שאכפת לו במיוחד, שיועד לקחת את העופרת היום יומית הרגילה ובמעשה אלכימיה להפוך אותה לזהב – העשייה שתשנה את חייו של ילד", אמרה לי, בוגרת פנימיה בעברה ואשת מקצוע בתחום החינוך המיוחד כיום. זה הרעיון העומד בבסיס פרס אשלים – פרסים הניתנים במטרה לציין יחידים וצוותים אשר הוכיחו מצוינות, חדשנות ויזמה ברמה היישומית בשדה העשייה עבור ילדים ונוער בסיכון ובני משפחותיהם. הענקת הפרס מהווה הכרה בעבודתם ורצון לראות בה מודל והשראה לאנשי מקצוע אחרים. בכל שנה מוענקים פרסים לצוות ולחידים שעמדו באמות מידה אלה. הפרסים מוענקים בכנס השנתי של מיד"א, במעמד מנכ"ל אשלים. פרס אשלים מתאפשר הודות לתמיכתה הנדיבה של משפחת אבישר מאוסטרליה. פרטים נוספים תוכלו למצוא באתר אשלים.

"מציאות.com – האינטרנט כסביבת חיים" – גיליון מס' 5 של "עט השדה" יצא לאור!

זה זמן רב שהאינטרנט כבר אינו כלי בלבד; הוא כבר אפילו אינו אמצעי תקשורת בלבד. מדובר בסביבת חיים – פעילה, דינמית, בעלת מאפיינים מובהקים של תרבות. התרבות הזאת כוללת שפה, נורמות, ערכים ומנהגים. יש בה כללים של "מותר" ו"אסור", סיכויים לצד סיכונים, מדרג וקשרים חברתיים. זוהי תרבות חדשה המתפתחת בקצב מסחרר, תרבות שהצעירים הם לא רק השולטים בה – הם המייצרים אותה. זו התפיסה שהובילה את מיד"א כשהחלטנו לייחד לאינטרנט את גיליון מס' 5 של "עט השדה" – "האינטרנט כסביבת חיים". הגיליון מכיל מאמרי מפתח המאירים זוויות שונות של האינטרנט כתרבות הנוער, על ההיבטים החיוביים והשליליים שבתרבות זו כאחד.

את הגיליון, פרטים נוספים על הפעילויות המצוינות לעיל ועוד הרבה יותר, תוכלו למצוא באתר אשלים – www.ashalim.org.il

החברתית (אגב, אליבא דמאסלו, הדבר הוא בלתי אפשרי, משום שכל עלייה בשלב דורשת "השגה" של השלבים אשר "מתחיתה").

ניתן לבחון את שלושת היגדי המנהלת על פי האמור לעיל:

הראשון בהם – הישגיות בלימודים: ערכו הוא כמובן אינדיווידואלי בלבד;

השני – יחידות קרביות: בראיונות שבודקים את מניעיהם של מתנדבי יחידות קרביות, אמרו הללו לפני 40 שנה, כי הם מתגייסים ליחידות אלו כדי "לעשות את החובה שלי" ו"לתרום למדינה". כיום התשובות הנפוצות הן בעלות צביון אינדיווידואלי: "לראות שאני מסוגל", "אתגר" ואפילו "טוב כדי להתקדם בחיים";

השלישי – התנדבות בקהילה: השמטתו של גורם ההשתייכות החברתית ממדרג הצרכים מסבירה, מדוע גם ההתנדבות בקהילה נתפסת לעתים על ידי המוסדות החינוכיים כמשקפת הישגיות אישית.

מה יש לתקן וכיצד?

בהתייחסנו להתנדבות כמיזם של פרטים, אנו מפסידים אותה כמנגנון כמעט היחיד כיום המסייע ליצור אצל הילד שייכות, ואל לנו לשכוח כי שייכות היא דרכו של האדם להשגת משמעות. למשל, הדת – מנגנון השליטה החברתית המשוכלל והמוצלח ביותר שיצר האדם – משתמשת במרכיב ההשתייכות כל העת: זוהי הסיבה שאנו מתפללים ב"מניין", זאת הסיבה שהגמרא מחולקת לדפים יומיים וכל יהודי בעולם לומד אותו דף גמרא באותו יום. משום כך חשיבותה של ההתנדבות עצומה, כולל במניעת התנהגויות סיכון, כגון אלימות, בתוך הקבוצה החברתית הנתונה.

הדגש בבחירת נושא ההתנדבות צריך להיות על הקשר בין ההתנדבות לבין הקהילה שאליה משתייכים הילדים. יש להתחיל את המיזם בשלב ראשון בבחינת נושא הזהות של הילדים, לבחון עמם בדרך של דיאלוג את "מעגלי ההשתייכות" שלהם, המגדירים את זהותם, ולברר אתם את חשיבותם לחייהם. בשלב הבא עליהם להבין כי החברה נבחנת, בין השאר, ביכולתה להכיל את החלש ואת יוצא הדופן בקבוצה, כפי שהיהודים נבחנו על פי התייחסותם לגר ולנכרי החיים בקרבם. רק אז יש לגשת לבחירת נושא ההתנדבות וצורת ההתנדבות, ויש לעמוד כל העת, גם במהלך ההתנדבות עצמה, על השתייכות המתנדבים ומושא ההתנדבות הנבחר לקהילה אחת. על כן רצוי לא לבחור מקום התנדבות של "האחר והאקזוטי". כמו כן, גם במהלך ההתנדבות יש לקיים דיאלוג מתמיד עם הילדים ולבדוק, מה הם המרכיבים החברתיים והאישיים המשותפים, לדעתם, למושא התנדבותם ולהם. תהליך זה, המשלב רגשות עזים הנובעים מחשיפה לחלש ומעשייה משותפת, יש לו גם משמעות רבה לעוררות המודעות עצמית ולהשגת בגרות. התנדבות ללא יצירת תהליך תומך שכזה, תיתפס בסופו של דבר כעוד "מיזם", שהישגיו מצומצמים.

אפשר – ביטאון לעובד החינוכי-סוציאלי

עמותת לפיתוח שירותי רווחה וחינוך
ת"ד 53296 ירושלים 91531
טלפון: 02-6728905/6
www.efshar.org.il

המערכת:

ד"ר חזי יוסף, יו"ר המערכת,
כפר הנוער ויצו נחלת יהודה
מרים גילת, עורכת ראשית,
עמותת "אפשר"
לאה אדלה, עלם
ד"ר חזי אהרוני, עמותת "אפשר"
שבי אהרון, השירות למתבגרים, צעירים
וצעירות, משרד הרווחה
יורם ביטון, היחידה לקידום נוער,
משרד החינוך
רותי גינסור, ילדים בסיכוי –
המועצה לילדי פנימיות
ד"ר עמנואל גרופר, המינהל לחינוך
התיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער,
משרד החינוך
יעל דורי, השירות לילד ונוער,
משרד הרווחה
ד"ר איתן ישראלי, עמותת "אפשר"
ענת נגרי, רשות חסות הנוער,
משרד הרווחה
דני פישר, השירות לנוער וצעירים,
משרד הרווחה
ד"ר שלום שמאי, המינהל לחינוך
התיישבותי, פנימייתי ועליית הנוער,
משרד החינוך

עריכת לשון: אורלי צור
עיצוב גרפי: 2w-design.com

כתובת המערכת:

מרים גילת, עמותת "אפשר"
ת"ד 53296 ירושלים 91531
טל. 02-6728905
פקס. 02-6728904
דואר אלקטרוני:
mgilat@efshar.org.il

טור אחרון

קורא יקר,

ביטאון "אפשר" הנוכחי, העוסק בהתנדבות בקרב ילדי ובני נוער ועבורם במסגרות חוץ-ביתיות ובקהילה, נותן ביטוי חשוב ובלוט ליעדים שקבעה לה עמותת "אפשר", הן מהצד ההתנדבותי והן מהצד של קידום העבודה החינוכית-סוציאלית.

כידוע, כל חברי הנהלת עמותת "אפשר", ובכללם מנכ"ל העמותה, מבצעים את כל פעילויותיהם למען קידום העמותה בהתנדבות גמורה.

הפעילויות ההתנדבותיות של בני הנוער בפנימיות ובקהילה מביאה לידי ביטוי גם את היעד המרכזי הנוסף של עמותת "אפשר", קידום העבודה החינוכית-סוציאלית בישראל. המאמרים המופיעים בביטאון זה משמחים את הלב בהציגם את העושר ואת המגוון הרחב של הפעילויות ההתנדבותיות של בני הנוער. זהו לדעתי אחד הביטאונים הפוריים והחשובים מבין הביטאונים שיצאו עד כה, והעמותה גאה ושמחה על כך. יבורכו כל הכותבים וחברי מערכת הביטאון.

בהזדמנות זו, אני מבקש להציג בפני הקוראים על קצה המזלג מפעילויות העמותה לאחרונה: העמותה מגבירה ומרחיבה את פעילויות מניעת השימוש באלכוהול ומניעת הימורים בקרב כלל בני הנוער. גם בנושא זה אנו עדים לפעילות התנדבותית, ואנו פועלים להגברתה. התפתחות נוספת היא התחלת תהליך של העברת מיזמים ציבוריים המופעלים על ידי העמותה לאחריות הרשויות המקומיות, תוך כדי סיוע בהטמעתם. אחת הדוגמאות היא המיזם הניסיוני של "התחלה טובה", שהופעל במספר יישובים על ידי העמותה מטעם ג'וינט ישראל.

קריאה נעימה,
שמואל דגן, יושב ראש העמותה

**לעמותת "אפשר" אתר חדש –
הנכם מוזמנים לגלוש ולהתעדכן efshar.org.il**